

ORIGINAL ARTICLE**Assessing Changes in Rural Resilience Before and After Tourism Development (Case Study: Villages of Oraman District, Sarvabad Township, Kurdistan Province)**Saadi Mohammadi¹

1. Associate Professor, Department of Geography, Payame Noor, Tehran, Iran.

Correspondence
Saadi Mohammadi
Email: Saadi@pnu.ac.ir

Received: 30/Jan/2025
Accepted: 15/Mar/2025

How to cite

Mohammadi, S. (2025). Assessing Changes in Rural Resilience Before and After Tourism Development (Case Study: Villages of Oraman District, Sarvabad Township, Kurdistan Province), *Physical Social Planning*, 10 (1), 37, 65-86. (DOI: [10.30473/psp.2025.73369.2760](https://doi.org/10.30473/psp.2025.73369.2760))

ABSTRACT

Enhancing rural resilience by reducing vulnerability has been widely adopted by development planners as a key strategy to promote sustainability, enabling rural areas to adapt to and withstand economic and natural pressures. In this context, the present study investigates tourism development as a transformative activity in the rural environment of Oraman District, Sarvabad Township, in order to identify its effects on changes in local resilience. Data were collected through documentary research in the theoretical section and by questionnaires and interviews in the fieldwork. The research employed a mixed-method approach, combining both qualitative and quantitative techniques. Qualitative data were analyzed using Grounded Theory, while quantitative analysis employed the Wilcoxon test, path analysis, and regression methods. The findings revealed that the mean resilience level of the studied villages significantly increased ($p < 0.05$) from 2.81 before tourism development to 2.95 afterward. Thus, tourism has contributed to improving rural resilience; however, this improvement remains relatively limited and fragile, indicating the existence of constraints that hinder tourism's full potential in strengthening resilience. In total, 62 barriers and challenges were identified, which were grouped into four main categories: (1) managerial deficiencies, weak planning, and lack of essential services and facilities; (2) insufficient financial resources and prevailing security constraints; (3) social shortcomings and an unfavorable business environment; and (4) weaknesses in marketing, education, and demand generation for tourism development.

Keywords: Resilience, Rural Tourism, Oraman District, Sarvabad Township.

«مقاله پژوهشی»

سنجش تغییرات تاب آوری روستایی در دو دوره قبل و بعد از توسعه گردشگری (مورد مطالعه: روستاهای بخش اورامان بخش سروآباد استان کردستان)

سعدی محمدی^۱

۱. دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

نویسنده مسئول: سعدی محمدی
رایانامه: Saadi@pnu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۴

چکیده

کاهش آسیب‌پذیری از طریق افزایش تاب‌آوری نواحی روستایی به عنوان راهکار اصلی حرکت در مسیر پایداری برای نواحی روستایی در عصر حاضر توسط برنامه‌ریزان توسعه، مورد استقبال و برنامه‌ریزی قرار گرفته‌است تا نواحی روستایی در برابر تهدیدها و فشارهای اقتصادی و طبیعی، مقاوم و سازگار گردند. در این راستا در پژوهش حاضر، توسعه گردشگری به عنوان فعالیتی تحول‌زا در محیط روستایی بخش اورامان شهرستان سروآباد مورد بررسی قرار گرفته تا اثرگذاری توسعه این فعالیت در تغییرات وضعیت تاب‌آوری منطقه شناسایی گردد. بدین منظور، با گردآوری داده‌ها به روش اسنادی در بخش نظری و پیمایشی؛ مبتنی بر توزیع پرسشنامه و مصاحبه در بخش میدانی، تأثیرات توسعه گردشگری در تغییرات سطح تاب‌آوری محیط روستایی در دو دوره قبل و بعد از توسعه گردشگری در منطقه مورد مطالعه سنجیده شد. رویکرد حاکم بر پژوهش، رویکردی آمیخته از هر دو روش کمی و کیفی است. تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده در بخش کیفی به روش تکنیک تئوری بنیادی و در بخش کمی با آزمون‌های آماری ویلکاکسون، تحلیل مسیر و رگرسیون نشان دادند که میانگین سطح تاب‌آوری روستاهای منطقه در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ از میانگین برابر ۲/۸۱ دوره قبل به ۲/۹۵ در دوره بعد، رسیده‌است. بنابراین، می‌توان اظهار کرد که گردشگری موجب بهبود سطح تاب‌آوری روستاهای مورد مطالعه شده، اما این بهبود وضعیت نسبی، شکننده و محدود است تا بتوان پی‌برد که ضعف‌ها و موانعی، پیش‌روی اثرگذاری مطلوب گردشگری در بهبود سطح تاب‌آوری روستاهای منطقه وجود دارد. در مجموع نیز، ۶۲ مانع یا چالش، پیش‌روی توسعه مطلوب گردشگری در روستاهای منطقه مورد مطالعه وجود دارد که در قالب چهار عاملی اصلی نارسایی‌های مدیریتی، ضعف برنامه‌ریزی و کمبود خدمات و امکانات مورد نیاز جهت توسعه گردشگری در منطقه؛ ضعف تأمین منابع مالی و فضای امنیتی حاکم بر روستاهای منطقه؛ نارسایی‌های اجتماعی و فضای نامناسب کسب و کار و ضعف در بازاریابی و آموزش و کمبود تقاضا جهت توسعه گردشگری در روستاهای منطقه خلاصه شدند.

واژه‌های کلیدی

سطح تاب‌آوری، گردشگری روستایی، بخش اورامان، شهرستان سروآباد.

استناد به این مقاله:

محمدی، سعدی (۱۴۰۴). سنجش تغییرات تاب آوری روستایی در دو دوره قبل و بعد از توسعه گردشگری (مورد مطالعه: روستاهای بخش اورامان بخش سروآباد استان کردستان)، فصلنامه علمی برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، ۱۰ (۱)، ۳۷-۴۵.

(DOI: [10.30473/psp.2025.73369.2760](https://doi.org/10.30473/psp.2025.73369.2760))

مقدمه

در طول دهه‌های گذشته، فعالیت‌های گردشگری به عنوان یک راه‌حل ترمیم اقتصادی برای مناطقی که مشکل دارند، پدیدار شده است. تنوع اقتصادی، ایجاد شغل، افزایش درآمد، یا احیای فعالیت‌های کشاورزی تنها چند مورد از فهرست طولانی اثرات مورد انتظار پس از معرفی گردشگری در مقاصد روستایی هستند (Ibanescu & et al, 2023:1238). امروزه گردشگری، یکی از پرسودترین و کارآمدترین فعالیت‌های اقتصادی در سطح جهان است که سهم بسزایی در توسعه پایدار یک سرزمین، منطقه و جهان در ابعاد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دارد (Ishmael- Robertson, 2018: 606) و به عنوان یکی از فعالیت‌های در حال رشد دنیا و وسیله‌ای برای افزایش درآمد و بهبود وضعیت اقتصادی ملی کشورها محسوب می‌شود (استعلاجی و قلی زاده، ۱۳۹۰: ۱۳۰). گسترش و توسعه گردشگری در کشورهای توسعه یافته موجب تنوع هر چه بیشتر مشاغل و منابع درآمدی و کاهش ناهم‌آهنگی در سایر بخش‌ها شده است. این صنعت برای کشورهای در حال توسعه که با مشکلات بی‌حد و حصر اقتصادی و اجتماعی مواجه اند می‌تواند فرصتی مناسب در اختیار برنامه‌ریزان قرار دهد تا با کاهش نابرابری‌ها، افزایش درآمدها و فرصت‌های جدید شغلی و توازن در سطوح اقتصادی مناطق مختلف کشور دست یابند (نوروزی، ۱۳۸۹: ۳). در این راستا، بسیاری از برنامه‌ریزان اجتماعی و اقتصادی، گردشگری را روشی مطمئن با چشم‌اندازی بسیار روشن برای توسعه روستاها به ویژه محروم‌ترین آن‌ها معرفی می‌کنند (رکن الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۱: ۵). گردشگری روستایی را ممکن است بتوان به صورت ساده به عنوان مسافرت به مناطق روستایی تعریف کرد؛ اما تحقیقات نشان داده‌اند که تعریف گردشگری روستایی بسیار پیچیده تر از آن چیزی است که به نظر می‌رسد (Cooper, et al, 1993: 22). مثال‌های زیادی از انواع گردشگری که در مناطق روستایی انجام می‌شود از جمله فعالیت‌های طبیعت محور، جشنواره‌ها، رویدادهای مرتبط با میراث گذشتگان، جاذبه‌ها و رویدادهای بومی، آگرو توریسم، نمایشگاه‌های هنری و صنایع دستی، تئاترهای محلی و غیره را می‌توان نام برد. گردشگری در بسیاری از مناطق روستایی نقش حیاتی ایفا می‌کند و به دنبال یک شوک پیش بینی نشده، اثبات شده که بخش گردشگری

بسیار انعطاف پذیر است و شواهد حاکی از ظرفیت بالای گردشگری برای انتقال ویژگی‌های تاب آوری به چشم انداز اقتصادی مقاصد است (Ibanescu & et al, 2023:1237). از طرف دیگر، گردشگری روستایی، محیط زیست روستایی را تحت تاثیر قرار داده، لذا شناسایی وضعیت اکولوژیکی روستاهای گردشگری برای دستیابی به توسعه پایدار از اهمیت بالایی برخوردار است (Jilin& et al, 2024:450).

مفهوم تاب آوری در حوزه اکولوژی در دهه ۱۹۷۰ معرفی شد، زمانی که تاب‌آوری اکولوژیکی برای اولین بار به عنوان توانایی یک اکوسیستم برای حفظ ساختار و عملکرد خود در هنگام قرار گرفتن در معرض شوک‌های خارجی تعریف شد (Jilin& et al, 2024:450). هولینگ (۱۹۷۳) تاب‌آوری را به این صورت بیان نمود: نظامی که در شرایط پایداری و تعادل ایستادگی می‌نماید؛ چگونگی رفتار نظام‌ها زمانی که تحت تاثیر فشار وارده تعادل خود را از دست می‌دهد (Holling, 1973: 21). تاب آوری اغلب برای توصیف توانایی یک نظام (کشور، استان، جامعه و غیره) برای پاسخگویی و انطباق با یک تغییر سریع، جذب یا مقاومت در برابر شوک‌ها و تغییراتی که از بیرون نظام وارد می‌شود و مجدداً خود سازمان‌دهی می‌شود، استفاده می‌شود (Ibanescu & et al, 2023:1239). تاب‌آوری نشان‌دهنده ظرفیت نظام‌های پیچیده برای انطباق، تغییر و پاسخ به عوامل استرس‌زا و محدودیت‌ها است (Jilin& et al, 2024:450). نبود تاب‌آوری، نظام را به سمت محدودیت‌های آن سوق می‌دهد. هنگامی که تاب‌آوری تضعیف شود، اختلالات، فشار شکننده‌ای را به نظام وارد می‌سازند و آن را تا آستانه تغییری بنیادی در مسیری جدید پیش می‌برند (Nelson, 2009: 11) به نقل از محمدی و راستگونی‌زاد، ۱۳۹۷: ۱۶۲). به عبارت دیگر هنگامی که سیستم تحت تاثیر عوامل داخلی و خارجی قرار می‌گیرد، تاب آوری می‌تواند در برابر اختلالات مقاومت کند و با آن سازگار شود و در نهایت به حالت ثبات بازگردد (Jilin& et al, 2024:450). تاب‌آوری، توانایی جوامع، خانواده‌ها و سیستم‌های زیستی معیشتی جهت مدیریت و ساماندهی تغییرات و شوک‌های ناگهانی با حفظ استانداردهای معیشت و عملکرد مطلوب قبلی بدون به خطر انداختن چشم انداز بلند مدت می‌باشد (Sadaka

96:2013, et al &). سازگاری سیستم‌های معیشتی، کلید تاب‌آوری آن‌ها است (Van Kien, 2012:2) و متکی بر چگونگی پاسخ‌دهی، ظرفیت و واکنش‌های مردم محلی و سیستم معیشتی در برابر تنش‌ها و فشارهای آسیب رسان است (Walsh, 2013:17).

پایداری مقاصد گردشگری در مناطق روستایی تا حد زیادی به توانایی بازیگران گردشگری، جوامع میزبان و سایر ذینفعان برای به دست آوردن دانش بیشتر در مورد نحوه مدیریت مؤثر مخاطرات طبیعی و تطبیق شیوه‌های برنامه‌ریزی و مدیریت خود و در عین حال در نظر گرفتن اثرات تغییرات آب و هوایی بستگی دارد. امروزه با توجه به بازساخت الگوهای کارکردی بسیاری از نواحی روستایی، طراحی کسب و کارهای جدید گردشگری در نواحی روستایی یکی از پویاترین ابعاد کارآفرینی را تشکیل می‌دهد. فعالیت‌هایی که در مقاصد گردشگری با اهدافی نظیر بهبود معیشت و رفاه اقتصادی شکل می‌گیرد، (۲۰۱۰:۱۶ Davidson ; WEF, 2013:21). از آنجایی که گردشگری روستایی همواره به عنوان انگیزه‌ای تلقی می‌شود که فرصت‌های تجاری جدید و توسعه اقتصادی را برای نقاط مختلف جهان به ارمغان می‌آورد، چندین عامل کلیدی وجود دارد که بر پایداری کسب و کارهای گردشگری تأثیر مثبت و منفی داشته است. یکی از این عوامل نگرانی در مورد مخاطرات طبیعی و تغییرات آب و هوایی است که به طور غیر منتظره در مقاصد گردشگری رخ می‌دهد. به حداقل رساندن تلفات جانی، معیشت، زیرساخت‌های گردشگری و دارایی در طی یک مخاطرات محیطی به طور کلی نشانگر ظرفیت مقصد برای آمادگی کافی و مدیریت مؤثر حوادث است (Kamarudin1, Wahid, Chong, 2020:3). در رابطه با فعالیت‌های مربوط به گردشگری، تاب‌آوری برای اولین بار در دهه ۹۰ مورد استفاده قرار گرفت، با این حال، برای بیش از یک دهه فقط به موضوعات مرتبط با شوک‌های محیطی یا مالی پرداخته شد. امروزه، مطالعات گردشگری که به مفهوم تاب‌آوری پرداخته‌اند، پیچیده‌تر و کامل‌تر هستند و طیف وسیع‌تری از موضوعات را از بهبود پس از شوک‌های اجتماعی-اقتصادی، تاب‌آوری جامعه، تا اثرات صنعت گردشگری بر ظرفیت تاب‌آوری کلی را شامل می‌شود (Ibanescu & et al, 2023:1239). در طول دهه‌های گذشته، دو فرضیه اصلی با

توجه به رابطه بین فعالیت‌های گردشگری و تاب‌آوری، بر گفتمان علمی تسلط یافتند: ۱. گردشگری نسبت به اکثریت سایر فعالیت‌های اقتصادی فعالیتی انعطاف پذیرتر است و ۲. گردشگری به دلیل تاب‌آوری بالاتری که دارد، می‌تواند ظرفیت کلی تاب‌آوری اقتصاد محلی را در مقاصد القا و افزایش دهد (Ibanescu & et al, 2023:1240).

اقتصاد گردشگری و کسب و کارهای وابسته به آن از جمله فعالیت‌هایی در بعد اقتصاد روستاهاست که با توجه به خصایص و ویژگی‌های گردشگری روستایی نظیر فصلی بودن آن، نیازمند ارتقاء آستانه‌های چرخه‌ی تطبیقی اقتصادی برای کاهش احتمال شکست و افزایش تاب‌آوری آن برای دستیابی به تعادلی پایدار است (Cleary, 2014:35). این کسب و کارها در فرآیند شکل‌گیری، رشد، توسعه و بلوغ خود، با مخاطرات متعددی در ارائه محصول و بازاریابی مواجه است که آینده آن را با تهدید روبرو می‌سازد. بر این اساس شناخت و درک سطح تاب‌آوری آن در برابر این تهدیدها می‌تواند به ماندگاری کسب و کارهای گردشگری در بازار کار کمک کند، به همین دلیل مطالعه میزان و نحوه تاب‌آوری کسب و کارهای کوچک گردشگری در برابر خطرات احتمالی از موضوعات جدید و مهم است.

استان کردستان یکی از قدیمی‌ترین کانون‌های زیستی و استقرارگاه‌های انسان در جهان محسوب می‌شود که با توجه به ساختارهای طبیعی و مورفولوژیکی منحصر به فرد، دارای پتانسیل‌های فراوان گردشگری در نواحی روستایی است. یکی از محورهای مهم گردشگری روستایی این استان، بخش اورامان شهرستان سروآباد در غرب استان کردستان است. این بخش که دارای پتانسیل‌های متعددی در عرصه گردشگری است به عنوان یکی از قطب‌های گردشگری استان و کشور مطرح است که هرساله پذیرای خیل زیادی از گردشگران داخلی و خارجی می‌باشد (محمدی، مرادی و رشیدی، ۱۳۹۶: ۱۲۳). در بخش اورامان توپوگرافی خشن طبیعی و قرارگرفتن در موقعیت جغرافیایی دور از مرکز، گسترش گردشگری به عنوان فعالیت سودآور و فعالیتی که منطقه دارای پتانسیل‌های متعددی در جهت گسترش آن می‌باشد، را به منظور مقابله با فقر و آسیب‌پذیری معیشتی در این نواحی روستایی که به طور بالقوه در انزوای اقتصادی و اجتماعی قرار دارند، ضروری ساخته است. با توجه به مقصد ملی بودن این منطقه در عرصه گردشگری

است. در اینجا به چند نمونه از پژوهش‌های مرتبط با گردشگری و تاب‌آوری اشاره می‌شود؛ از جمله: ایبانسکو^۱ و همکاران (۲۰۲۳) در تحقیقی با عنوان تاب‌آوری مقاصد روستایی ناشی از گردشگری در رابطه با دسترسی فضایی، نتایج نشان می‌دهد که دسترسی به شهرهای بزرگ‌تر تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر تاب‌آوری ناشی از گردشگری ندارد. جیلین و همکاران (۲۰۲۴) در تحقیقی با عنوان ارزیابی تاب‌آوری اکولوژیکی روستایی از دیدگاه جوامع و کشاورزان: مطالعه بر روی روستای اقلیت قومی لاوچیه در چین، نتایج نشان داد که بر اثر گردشگری، تاب‌آوری اکولوژیک کاهش یافته است و عوامل اجتماعی-اقتصادی و معیشت کشاورزان منجر به عدم تعادل اکوسیستم اجتماعی روستایی می‌شود. اوتامی^۳ و همکاران (۲۰۲۳) در تحقیقی با عنوان بررسی عوامل موفقیت کارآفرینی گردشگری روستایی برای دهکده گردشگری پایدار: شواهدی از اندونزی، نتایج نشان داد که ۱۰ عامل ایجاد موفق دهکده گردشگری پایدار از طریق کارآفرینی گردشگری روستایی عبارتند از مدیریت درآمد، توسعه واحد تجاری، رشد اقتصادی، همکاری متقابل، همکاری، نوآوری، خلاقیت، آگاهی محیطی، مدیریت منابع و مدیریت بازدیدکنندگان. متو و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان بررسی اثرات گردشگری بر پایداری و کیفیت زندگی جامعه روستایی در مقصد گردشگری، نتایج حاکی از آن است که گردشگری به عنوان عامل مهمی در توسعه پایدار و افزایش کیفیت زندگی می‌باشد و مدیریت موفق کسب و کارهای گردشگری، پایداری جامعه و رفاه آن‌ها را فراهم می‌آورد. ضرغام و اسدی (۱۴۰۳) در پژوهشی با عنوان آینده‌پژوهی مقصدهای گردشگری روستایی، عنصر کلیدی در توسعه پایدار گردشگری روستایی استان یزد (مورد مطالعه: روستای سریزد)، یافته‌های پژوهش نشان داد که در سطح مدیریت، مهم‌ترین استراتژی، ایجاد یک سازمان مدیریت/بازاریابی مقصد و تدوین برنامه مدیریت مقصد است. در سطح فعالیت، آموزش جامعه محلی و آماده‌سازی آن‌ها برای مشارکت در فعالیت گردشگری روستایی از سوی متخصصان و ایجاد تسهیلاتی از سوی بخش عمومی جهت تشویق سرمایه‌گذاری در گردشگری روستایی است. در سطح وظیفه نیز تغییر

روستایی و در شرف ثبت شدن آن در عرصه جهانی، تاکنون فعالیت‌های گردشگری بر پایه پژوهش‌های انجام گرفته توسط عبدالهی (۱۳۹۶)، کهنه‌پوشی (۱۳۹۸)، محمدشریفی (۱۳۹۷)، محمدی و همکاران (۱۳۹۷)، افتخاری و همکاران (۱۳۹۲) و گزارش طرح توسعه اقتصادی و اشتغالزایی روستایی شهرستان سروآباد (۱۳۹۹)، نتوانسته است نقش مؤثری در ارتقای سطح تاب‌آوری معیشتی روستاییان منطقه ایفا نماید و همچنان، کمبود فرصت‌های شغلی، بیکاری پنهان، اشتغال فصلی گردشگری، توسعه گردشگری نابسامان و مخرب، مهاجرت نیروی کار، عدم بکارگیری زنان و محدودیت‌های اجتماعی و فقر، مهم‌ترین، جلوه‌های قابل لمس در سطح اقتصاد و اجتماع روستاهای منطقه می‌باشند که ایجاد محیطی زیست‌پذیر و به دنبال آن تاب‌آور را به شدت دور از دسترس ساخته است. این در حالی است که توان بالا و ظرفیت غیرقابل انکار گردشگری منطقه می‌بایست؛ با ایجاد کسب و کارهای خرد و محیط متنوع به لحاظ فرصت‌های اقتصادی، زمینه ساز افزایش تاب‌آوری معیشتی روستاییان می‌گردید. با توجه به اینکه آسیب‌شناسی و شناسایی دقیق وضع موجود، گام اول حل این معضل، می‌باشد، چرایی و چگونگی رقم خوردن این وضعیت و عوامل و موانع اثرگذار بایستی؛ شناسایی و واکاوی شوند تا این چنین، با اتخاذ راهکارهای کاربردی گردشگری در مسیری صحیح، مدیریت و برنامه‌ریزی گردد و فضایی زیست‌پذیر، مبتنی بر تاب‌آوری برای روستاهای بخش اورامان ایجاد گردد حال، هدف این پژوهش سنجش سطح تغییرات تاب‌آوری سکونتگاه‌های روستایی بخش اورامان در دو دوره قبل و بعد از توسعه گردشگری و تبیین موانع اثرگذاری مطلوب آن در بهبود سطح تاب‌آوری نواحی روستایی هدف گردشگری در منطقه مورد مطالعه است. بر این اساس، سوال‌های اصلی پژوهش، بدین گونه مطرح می‌گردند:

۱. بعد از توسعه گردشگری، چه تغییراتی در سطح تاب‌آوری روستاهای بخش اورامان در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، محیطی-کالبدی و مدیریتی به وجود آمده است؟

۲. علل و عوامل عدم اثرگذاری مطلوب توسعه گردشگری در تغییرات سطح تاب‌آوری روستاهای مورد مطالعه کدامند؟

در مورد تأثیر گردشگری بر معیشت روستاییان تحقیقات متعددی انجام شده است اما در مورد تاب‌آوری گردشگری در مناطق روستایی و بالاخص منطقه مورد مطالعه که در یک انزوای جغرافیایی قرار گرفته، تحقیقات اندکی صورت گرفته

1. Ibanescu & et al

2. Jilin

3. Utami & et al

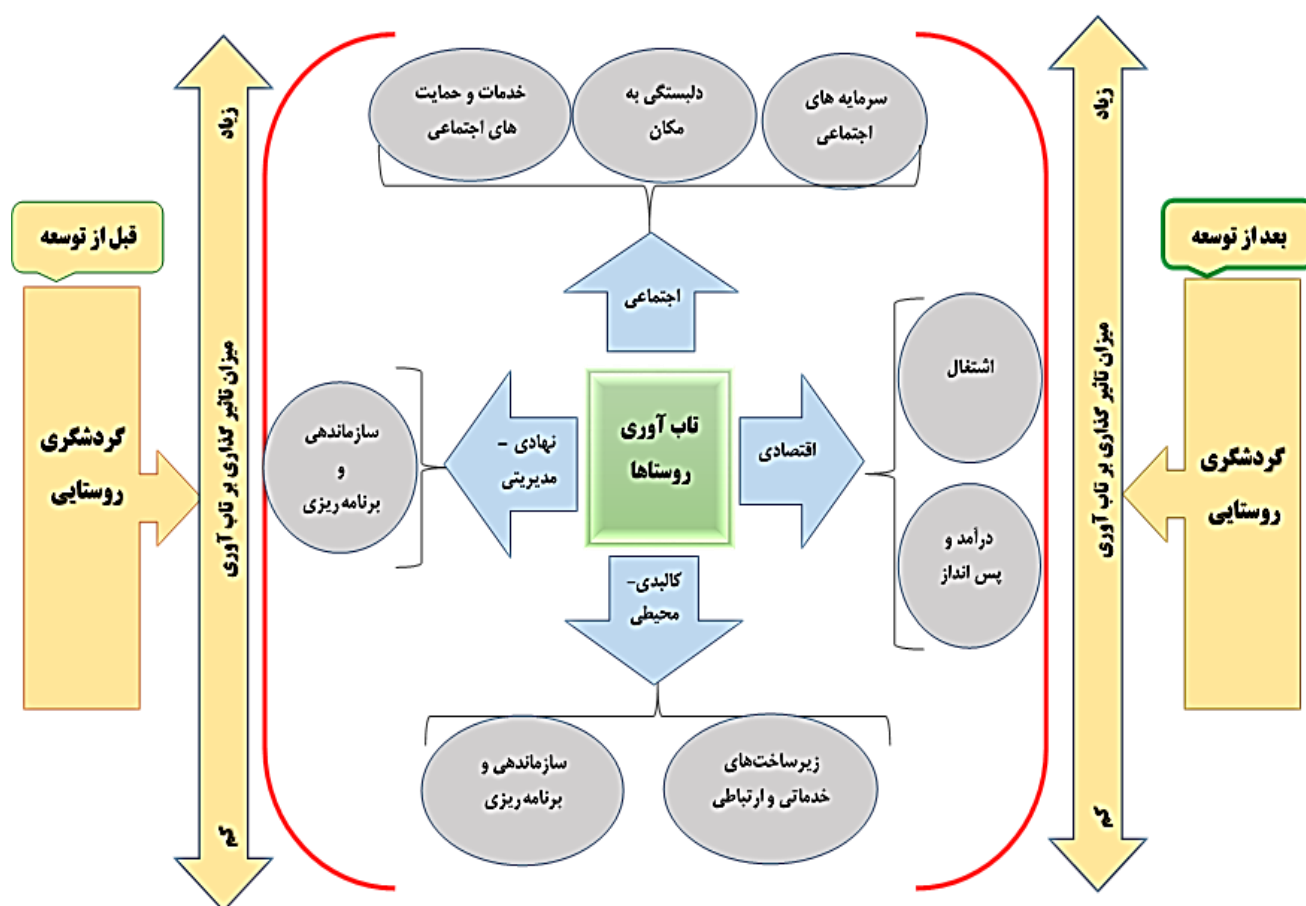
الگوی مصرف آب و آشنایی با روش‌های نوین مصرف آب و تکنیک‌های نوین آبیاری از سوی تمامی ذینفعان، رهنمودی برای رسیدن به سناریوی مطلوب آینده است. محمدی، ویسی و عبدالمهی (۱۴۰۳) در تحقیقی با عنوان تحلیل و سنجش موانع مؤثر بر تحقق پایداری گردشگری روستایی (مطالعه موردی: بخش اورامان شهرستان سروآباد)، نتایج پژوهش، مهمترین موانع و چالش‌های پیشروی پایداری گردشگری روستایی منطقه اورامان را در چهار بعد نارسایی‌های اقتصادی، نارسایی‌های اجتماعی، نارسایی‌ها و ضعف‌های بعد نهادی و نارسایی‌های کالبدی - محیطی خالصه نمودند. در این بین، مؤلفه عدم توجه و نظارت مطلوب دولت با بار کلی ۰/۴۸۶ بیشترین تأثیر را در ناپایداری گردشگری منطقه دارد. گل‌زاده و سعیدی (۱۳۹۹) در تحقیقی با عنوان بررسی واکاوی اثرات گردشگری بر بهبود معیشت سکونتگاه‌های روستایی با تأکید بر گردشگری ورزشی (نمونه موردی: سکونتگاه‌های شهرستان مریوان)، نتایج حاکی از آن است که کسب‌وکارهای حاصل از گردشگری در منطقه در سطح رضایت بخشی به لحاظ تاب‌آوری قرار ندارند. همچنین، میان ویژگی‌های فردی افراد فعال در کسب‌وکارهای گردشگری با تاب‌آوری در کسب‌وکارهای آن‌ها ارتباط معنی‌داری وجود دارد. ورزیمزیری و ایمانی (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان بررسی تحلیل تاب‌آوری کسب و کارهای روستایی در شهرستان ملکان، بیان می‌کند از نظر مالکان، اهمیت برنامه ریزی در کسب و کار، متعهد بودن به شناسایی و کاربست بهترین اقدام‌ها در کسب و کار و داشتن چشم انداز و مأموریت کسب و کار جایگاه مهمی در تاب‌آوری کسب و کار داشتند. اولویت بندی گویه‌های تاب‌آوری مالکان کسب و کارها نیز نشان داد که در بسیاری از روستاها اصالت‌ها و باورهای اعتقادی همچنان حفظ شده است محمدی و منوچهری (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری سلامت در مناطق مرزی (مطالعه موردی: استان کردستان)، نتایج حاکی از آن است که ۶۳ مانع و چالش در قالب ۴ عامل ضعف در وضعیت خدمات و امکانات و نارسایی در جاذبه‌های استان در راستای توسعه گردشگری سلامت؛ نارسایی‌های مدیریتی؛ ضعف در بازاریابی، آموزش و تبلیغات و نارسایی‌های بعد تقاضا، مهمترین عوامل پیش روی توسعه گردشگری سلامت در استان کردستان با تأکید بر جذب

گردشگران اقلیم کردستان عراق است.

در وجه تمایز پژوهش حاضر با تحقیقات انجام گرفته سایر پژوهشگران می‌توان بیان کرد که هر چند در مورد اثرات گردشگری بر معیشت روستائیان تحقیقات متعددی انجام شده است، اما در مورد تاب‌آوری گردشگری در مناطق روستایی تحقیقات اندک است، همچنین اکثر پژوهش‌های تخصصی در ارتباط با اثرگذاری گردشگری، صرفاً تأکید بر بررسی اثرگذاری منافع حاصل گردشگری بر روی وضعیت اقتصادی مقاصد روستایی بوده است که این امر، حرکت در مسیر توسعه پایدار گردشگری را بواسطه عدم اطمینان از افزایش قدرت تاب‌آوری معیشتی خانوارها به واسطه اثرپذیری از توسعه فعالیت‌های گردشگری با تردید مواجه می‌سازد. لذا پژوهش حاضر از دو منظر؛ بررسی تاب‌آوری و اثر گردشگری بر تمام ابعاد تاب‌آوری در دو دوره قبل و بعد و تبیین عوامل مؤثر بر شکل‌گیری وضع موجود، متفاوت و متمایز از سایر پژوهش‌های انجام گرفته است، اما در جمع‌بندی نهایی از مبانی نظری و پیشینه می‌توان اظهار کرد در کشورهای درحال توسعه، اکثر نواحی روستایی دچار نوعی انزوا گزینی و فشار باروگانگی (نسبت به مرکز) هستند، کمبود زمین‌های کشاورزی و رشد بالای جمعیت نیز وخامت اوضاع را چند برابر نموده است، بگونه‌ای که در این روستاها عموماً مسئله اصلی بقا است. در این گونه نواحی روستایی، رونق گردشگری با توجه به آثار مثبت ذکر شده می‌تواند این انزوای گزینی و بار دوگانگی را کاهش دهد و به عنوان محرکی، جهت حیات دوباره، پویایی نواحی روستایی و سهیم شدن آنها در توسعه ملی و منطقه‌ای عمل نماید. از سویی دیگر، افزایش سطح درآمد و تعامل روستائیان همراه با مطرح شدن کشاورزی به عنوان جاذبه‌ای برای بازدیدکنندگان در کنار سایر جاذبه‌ها سبب می‌گردد که ورود تکنولوژی به عرصه کشاورزی روستایی آسان‌تر صورت گیرد، بنابراین بخش کشاورزی نیز، پویایی و تحرک بیشتری می‌یابد و دوباره به عنوان تکیه‌گاه اقتصاد روستایی مطرح می‌شود. ورود تکنولوژی و سرمایه‌گذاری‌ها در نتیجه رونق فعالیت‌های گردشگری علاوه بر پویایی و تنوع اقتصادی در روستاهایی که از محیط طبیعی به منظور کشاورزی یا تامین انرژی به صورت یک جانبه و مفرط استفاده می‌کنند، زمینه‌ساز کاهش فشار بر محیط طبیعی و در

روستاها تأثیرگذار باشد، در این راستا مدل مفهومی پژوهش به صورت شکل (۱) مطرح می‌گردد.

نتیجه پایداری محیط طبیعی می‌گردد. در مجموع می‌توان بیان نمود که گردشگری روستایی می‌تواند بر تمامی ابعاد تاب‌آوری

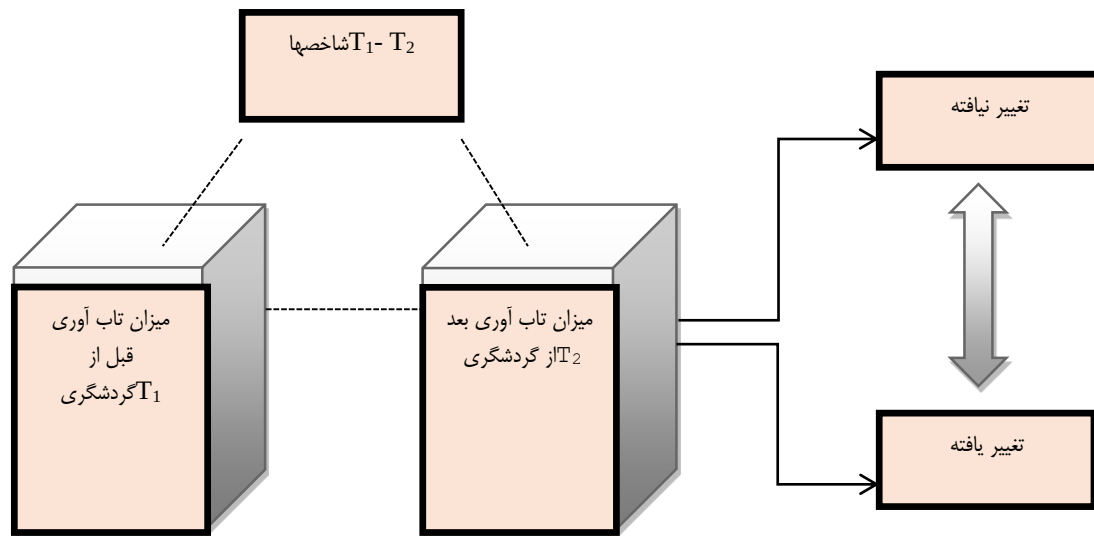
شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲)

داده‌ها و روش کار

وضعیت اثرگذاری گردشگری در تغییر شاخص‌های تاب‌آوری معیشتی روستاییان، پرداخته است. در این تحقیق با توجه به اینکه در ابتدا سوالاتی مطرح گردیده و سپس محقق با نمونه‌گیری در پی پاسخ دادن به آن‌ها بوده است از روش قیاسی نیز در جهت پاسخگویی به سوالات استفاده شده است. برای ارزیابی تأثیر گردشگری در تغییر سطح تاب‌آوری سکونتگاه‌های مورد مطالعه، از طرح پانل گذشته‌نگر استفاده شده است. به این معنی که میزان تغییرات شاخص‌های تاب‌آوری در سکونتگاه‌های مورد مطالعه در دوره‌های قبل از توسعه گردشگری T1 و بعد از توسعه گردشگری T2 ارزیابی و سنجیده شده است.

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از حیث روش انجام، توصیفی - تحلیلی است. جهت گردآوری اطلاعات در بخش نظری از روش اسنادی و در بخش میدانی از روش پیمایش، مبتنی بر مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه بهره گرفته شده است. پژوهش کمی-کیفی حاضر، در بخش کیفی به شناسایی موانع و مشکلات مؤثر بر عدم اثربخشی توسعه گردشگری در بهبود وضعیت تاب‌آوری نواحی روستایی هدف گردشگری بخش اورامان شهرستان سروآباد و راهبردهای تأمین معیشت (به منظور شناسایی جایگاه گردشگری) و در بخش کمی، به سنجش

شکل ۲. طرح پانل گذشته نگر (منبع: نویسندگان، ۱۴۰۳)

برای انتخاب حجم نمونه در داخل هر یک از گروه‌ها (روستاها) از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای استفاده شده بدین معنی که هر یک از روستاها بر اساس تعداد خانوار ساکن در یک طبقه قرار گرفته و بدین ترتیب با استفاده از روش نسبت حجم تعداد پرسشنامه تعلق گرفته به هر طبقه (روستا) مشخص شد که در جدول (۱) نمایش داده می‌شود.

تعداد کل پرسشنامه n $\times$ $\frac{\text{تعداد کل خانوار روستا}}{\text{تعداد کل خانوارها}} = \text{نسبت حجم نمونه}$

و در ادامه پرسشنامه‌ها در سطح روستاها به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده در بین خانوارهای هر روستا توزیع گردید. اما در بخش کیفی پژوهش هم، نیاز بود تا با انجام مصاحبه‌های نیمه ساختارمند، وضعیت موجود تغییرات تاب‌آوری روستاها با گسترش گردشگری مشخص گردد بر این اساس، نیز به روش هدفمند و به صورت گلوله برفی، افرادی شامل مسئولین توسعه‌ای منطقه، شوراهای دهیاران، آگاهان محلی، سرمایه‌گذاران و صاحبان کسب و کارهای وابسته به گردشگری و متخصصان و محققان دارای سوابق پژوهشی مرتبط در منطقه شناسایی شده و با آن‌ها مصاحبه‌های نیمه ساختارمند انجام گرفت. (۲۸ نفر از آگاهان محلی (۴ نفر)، متخصصان علمی در منطقه (۶ نفر)، مسئولین نهادهای دولتی شهرستان (فرمانداری،

جامعه آماری این پژوهش را در بخش کمی؛ سرپرستان خانوار با تعداد ۱۵۱۷ خانوار در ۱۰ روستای واقع در بخش اورامان شهرستان سروآباد تشکیل می‌دهد. بر این مبنا با استفاده از فرمول کوکران (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۱۳۹). از میان ۱۵۱۷ خانوار، ۲۶۰ سرپرست خانوار به عنوان حجم نمونه مشخص شدند. در مرحله بعد به روش طبقه‌ای و با در نظر گرفتن تعداد خانوار در هر روستا، سهم هر روستا از تعداد کل پرسشنامه‌های توزیع شده مشخص گردید.

$$n = \frac{\frac{(1.96)^2 (0.7)(0.3)}{(0.5)^2}}{1 + \frac{1}{1517} \left(\frac{(1.96)^2 (0.7)(0.3)}{(0.5)^2} - 1 \right)} = 262$$

$$1. n = \frac{\frac{t^2 pq}{(d)^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{(d)^2} - 1 \right)}$$

p = احتمال وجود صفت به درصد ۷۰/۰

q = احتمال عدم وجود صفت به درصد ۳۰/۰

d = خطای نمونه‌گیری یا سطح احتمالی مورد نظر درجه اطمینان (۰/۰۵)

t = درصد احتمال صحت گفتار که برابر با ۹۵ درصد در نظر گرفته شده است.

بخشداری، میراث فرهنگی، جهاد کشاورزی، بنیاد مسکن، دهیاران(۱۲ نفر)، سرمایه‌گذاران بخش خصوصی فعال در عرصه گردشگری منطقه(۳ نفر)، صاحبان کسب و کارهای خرد عرصه گردشگری منطقه(۳ نفر). و به منظور سنجش وضعیت تغییرات

سطح تاب‌آوری محیط‌های روستایی مورد مطالعه به‌واسطه توسعه گردشگری در آن‌ها، با توجه به سوابق پژوهش و شرایط میدانی شاخص‌ها و متغیرهای زیر(جدول ۱) در نظر گرفته شدند.

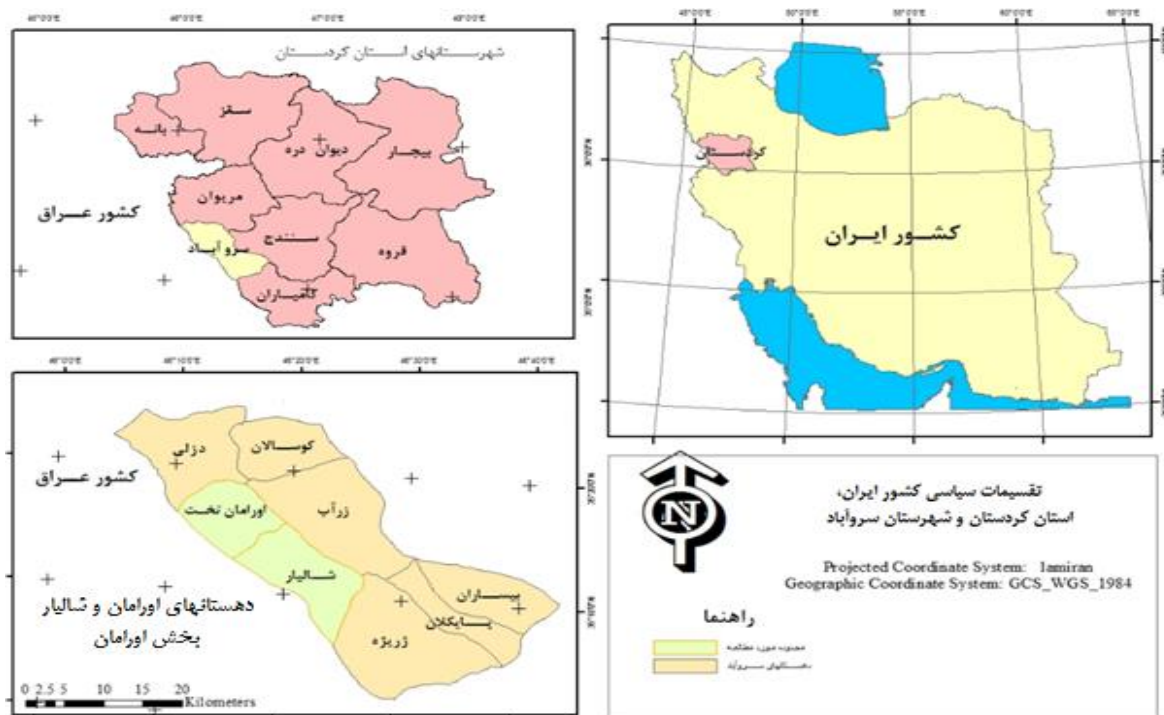
جدول ۱. ابعاد، شاخص‌ها و متغیرهای مورد بررسی تاب‌آوری روستاهای مورد مطالعه بواسطه اثرپذیری از توسعه گردشگری

تاب‌آوری روستاها	ابعاد	شاخص‌ها	متغیرها
	اجتماعی	سرمایه‌های اجتماعی	همبستگی و اتحاد، مشارکت در امور جمعی، تشکیل نهادهای مردم نهاد، گرایش به انجام مشاغل و سرمایه‌گذاری‌های مشترک.
		دلبستگی به مکان	عدم تمایل به مهاجرت، جذب مهاجرین از روستاهای اطراف
		خدمات و حمایت‌های اجتماعی	سطح تحصیلات، تحصیلات زنان، شادی و نشاط اجتماعی، برابری در توزیع امکانات، کاهش میزان جرم و درگیری، وضعیت گروه‌های آسیب‌پذیر، کاهش احساس فقر، حفظ سنن و مراسم‌های بومی، بهبود ارائه کیفیت خدمات انتظامی و امنیتی، رضایت از وضعیت فعلی نسبت به گذشته، توانایی تامین نیازهای اساسی خانوار، تغییر موقعیت اجتماعی، گرایش به بیمه محصولات، حمایت خانواده از راه اندازی کسب و کار
	اقتصادی	اشتغال	تعداد افراد شاغل، امنیت شغلی، امکان تغییر و کسب شغل جدید در صورت از دست دادن شغل قبلی(ایجاد تنوع اقتصادی)، اشتغال زنان، افزایش سرمایه‌گذاری‌ها.
		درآمد و پس‌انداز	کیفیت درآمد حاصله، عدم افزایش هزینه‌های جاری خانواده در روستا، میزان پس‌انداز خانوار، فروش محصولات تولیدی کشاورزی و صنایع دستی، توانایی دریافت و بازپرداخت وام.
		زیرساخت‌های خدماتی و ارتباطی	دسترسی به منابع انرژی(آب، برق، گاز و...)، کیفیت و کمیت راه‌های مواصلاتی به روستاها و مرکز شهرستان، افزایش مراکز خدماتی(تعمیرگاه، نانوايي، قصابی و...)، مطلوبیت معابر، بهداشت محیطی.
	کالبدی-محیطی	زمین و مسکن	استحکام مساکن، کیفیت سیما و منظر روستا، افزایش ساخت و سازها، وضعیت ارزش اقتصادی زمین و مسکن، افزایش اراضی خدماتی، وضعیت مدیریت اراضی طبیعی، چندکارکردی بودن مساکن
		سازماندهی و برنامه‌ریزی	مسئولیت‌پذیری و کارایی نهادهای، دسترسی به خدمات اعتباری و مالی، سازماندهی اداری-خدماتی، همکاری مردم نهادهای دولتی.
مجموع	۴	۸	۴۲

تجزیه و تحلیل یافته‌ها در بخش کمی با آزمون‌های ویلکاکسون و رگرسیون گام به گام و در بخش کیفی؛ مبتنی بر بهره‌گیری از تکنیک تئوری بنیادی است. روایی پژوهش، با توزیع پرسشنامه به عنوان پیش‌آزمون و نیز، پایایی با استفاده از آلفای کرونباخ در نرم افزار SPSS برابر ۰,۷۹ مورد تأیید قرار گرفت.

شهرستان سروآباد با مساحت ۱۱۶۸/۴ کیلومترمربع در جنوب

غربی استان کردستان قرار گرفته و از شمال به شهرستان مریوان، از شمال غرب به کشور عراق، از غرب و جنوب به استان کرمانشاه و از شرق به شهرستان سنندج محدود می‌گردد (شکل ۲). شهرستان سروآباد بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی- اداری کشور تا پایان سال ۱۳۹۵ دارای دو بخش مرکزی و اورامان و دو شهر به نام‌های سروآباد و اورامان تخت و هشت دهستان و ۷۴ آبادی دارای سکنه بوده است.

شکل ۳. موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه، (منبع نویسندگان، ۱۴۰۳)

منطقه اورامان به دلیل اینکه دارای جاذبه‌های متعدد انسانی و طبیعی است یکی از قطب‌های مهم گردشگری روستایی در

کشور به شمار می‌آید. تعدادی از این جاذبه‌ها در جدول ۲ آورده شده‌اند.

جدول ۲. جاذبه‌های گردشگری روستایی بخش اورامان

ردیف	ویژگی‌های شاخص و جاذب	نوع گردشگری	حجم تقاضا	حیطه عملکرد
1	چشم اندازهای بکر و منحصر به فرد ناشی از تنوع اقلیمی و توپوگرافی، وجود رودخانه سیروان به عنوان خروشان ترین رودخانه استان	طبیعت گردی، گردشگری درمانی	زیاد	ملی - بین المللی
2	با توجه به شرایط توپوگرافی فعالیتهای کشاورزی منطقه در قالب تراس بندی اراضی و باغداری انجام می گیرد که در فصل برداشت با توجه به تنوع محصولات باغی منطقه محیطی مناسب را جهت گذراندن اوقات فراغت مهیا می کند.	طبیعت گردی، آگروتوریسم و فارم توریسم	زیاد	ملی - منطقه ای

3	وجود هه وار (فضایی بیلاقی در ارتفاعات) این مکانهای موقتی دارای معماری کهن و بومی منطبق بر طبیعت منطقه در محیطی متنوع از لحاظ پوشش گیاهی واقع شده اند.	طبیعت گردی- نوستالوژیک	کم	محل
4	بافت پلکانی روستاها و چشم اندازهای منحصر به فرد ناشی از استقرار فضاهای فردی و جمعی و نیز معماری کاملاً سنتی در تطبیق با محیط طبیعی منطقه.	فرهنگی، روستایی	زیاد	ملی - بین المللی
5	قدمت، اصالت و تنوع صنایع دستی	فرهنگی، تجاری	زیاد	منطقه ای
6	لهجه اورامی از لهجه های زبان کردی است که دارای قدمت و تنوع بسیار زیادی است همین امر موجب اهمیت آن از لحاظ فرهنگ شناسی و زبان شناسی شده.	فرهنگی	کم	منطقه ای
7	آوازه‌های محلی (هوره) با قدمت و تنوع بسیار	فرهنگی	تا حدودی	منطقه ای
8	شیوه معیشت سنتی و ملهم از طبیعت منطقه.	فرهنگی، روستایی و طبیعی	زیاد	ملی - منطقه ای
9	مراسم قدیمی و تاریخی پیر شالیار و به دنبال آن مراسم کومسا با مضمونی مذهبی.	مذهبی	زیاد	ملی - بین المللی
10	غذاهای محلی متنوع	غذایی	تأحدودی	منطقه ای

منبع: (عبداللهی، ۱۳۹۷: ۵۴).

شرح و تفسیر نتایج

جمع‌بندی پاسخ‌های ارائه‌شده، بر طبق جدول ۳ نشان می‌دهد که در بعد اجتماعی، تنها در شاخص خدمات و حمایت‌های اجتماعی است که به دنبال توسعه گردشگری، میانگین وضعیت دوره بعد نسبت به دوره قبل از گردشگری بهبود یافته‌است. این در حالی است که میانگین از ۲/۷۴ به ۲/۹۷ رسیده و هنوز تا رسیدن به وضعیت نسبتاً رضایت‌بخش (میانگین ۳) تفاوت وجود دارد. در مجموع نیز، محاسبه سطح معنی‌داری بیشتر از مقدار آلفای ۰/۰۵ نشان می‌دهد که توسعه گردشگری در بهبود وضعیت تاب‌آوری اجتماعی روستاهای منطقه مورد مطالعه اثرگذار نبوده‌است. در این میان، سطح معنی‌داری محاسبه‌شده در شاخص اشتغال برابر ۰/۰۰۱ و مقدار معنی‌داری محاسبه‌شده شاخص پس‌انداز و درآمد برابر ۰/۰۴۷، نشان می‌دهد که توسعه گردشگری توانسته‌است به صورت محدود و شکننده موجب اشتغال‌زایی در سطح روستاها شود، اما کیفیت اشتغال ایجاد شده و نقش آن در ایجاد درآمد و پس‌انداز به صورت رضایت‌بخش نبوده و به عبارتی دیگر، مشاغل حاصل از گردشگری در سطح روستاها نتوانسته‌اند به صورت مشاغل پایدار، عمل نمایند. عمده دلیل این امر را می‌توان به فصلی بودن گردشگری در منطقه

مرتبط دانست. همچنین، شرایط عمومی اقتصادی کشور که آشفته‌گی اقتصادی و تورم افسارگریخته ویژگی اصلی آن است، نیز؛ مزید بر علت شده است تا میزان پس‌اندازهای روستاییان با وجود رونق نسبی مشاغل حاصل از گردشگری در منطقه رضایت‌بخش نباشد. در بعد تاب‌آوری کالبدی-محیطی، میانگین از مقدار ۲/۹۳ به میانگین ۳/۰۶ در دوره بعد از توسعه گردشگری در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۵ افزایش یافته‌است و این امر، به معنی بهبود سطح تاب‌آوری محیطی-کالبدی بواسطه رونق گردشگری در منطقه می‌باشد، اما این بهبود وضعیت با توجه به میانگین حاصل، شکننده و نسبی است. همچنان که در میان متغیرهای مورد بررسی این بعد نیز، دو متغیر مدیریت اراضی طبیعی و چشم‌انداز روستایی با کاهش مطلوبیت وضعیت روبرو بودند. این دو متغیر با توجه اینکه محیط طبیعی، مهمترین جاذبه گردشگری روستاهای مورد مطالعه می‌باشد، نکته‌ای منفی و آسیب‌زا بر بهبود سطح تاب‌آوری کالبدی-محیطی روستاها هستند. در بعد مدیریتی-نهادی نیز، میانگین از ۲/۸۲ به ۲/۹۷ در دوره بعد، در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ افزایش یافته‌است اما باز هم مقدار میانگین حاصل در دوره بعد از میانگین نسبتاً رضایت‌بخش (میانگین ۳) کمتر است. در مجموع نیز، میانگین سطح تاب‌آوری روستاهای منطقه در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ از

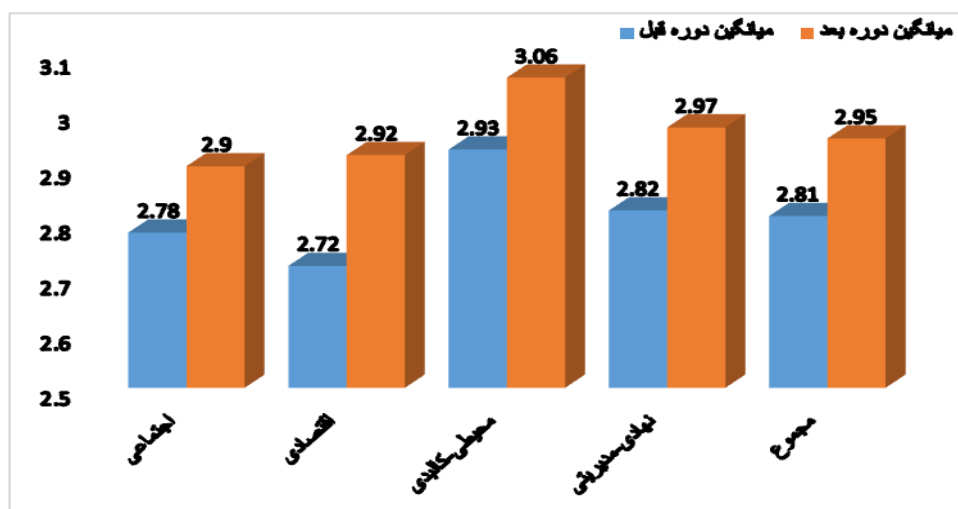
میانگین برابر ۲/۸۱ دوره قبل به ۲/۹۵ در دوره بعد، یعنی؛ به دنبال توسعه گردشگری در سطح روستاهای منطقه رسیده است. بنابراین، می توان اظهار کرد که گردشگری، موجب بهبود سطح تاب آوری روستاهای مورد مطالعه گردیده، اما این بهبود وضعیت؛ نسبی، شکننده و محدود می باشد تا بتوان پی برد که ضعف ها و موانعی پیش روی اثرگذاری مطلوب گردشگری در بهبود سطح تاب آوری روستاهای منطقه وجود دارد.

آنچه که در وضعیت تاب آوری اقتصادی روستاهای مورد مطالعه مشاهده می شود، بهبود سطح تاب آوری اقتصادی در سطح شکننده و ضعیف است. در این ارتباط، هرچند در تمامی

شاخص ها، شاهد افزایش میانگین دوره بعد، یعنی؛ دوره توسعه گردشگری نسبت به دوره قبل از آن هستیم اما این افزایش میانگین از میانگین نسبتا رضایت بخش (برابر ۳) فاصله دارد. بازتاب این امر را می توان در عدم اثرگذاری توسعه گردشگری در بهبود وضعیت تاب آوری اجتماعی در روستاهای سطح منطقه دید، چرا که با توجه به وابستگی شدید وضعیت اجتماعات محلی در نواحی محروم و در انزوای مرزی، همانند منطقه مورد مطالعه پژوهش حاضر به وضعیت اقتصادی، هرگونه اقدامی در راستای بهبود وضعیت این اجتماعات، تابعی از مطلوبیت اقداماتی خواهد بود که در زمینه اقتصادی انجام خواهد گرفت.

جدول ۳. مقایسه وضعیت اثرگذاری توسعه گردشگری در بهبود وضعیت تاب آوری روستاهای هدف گردشگری بخش اورامان

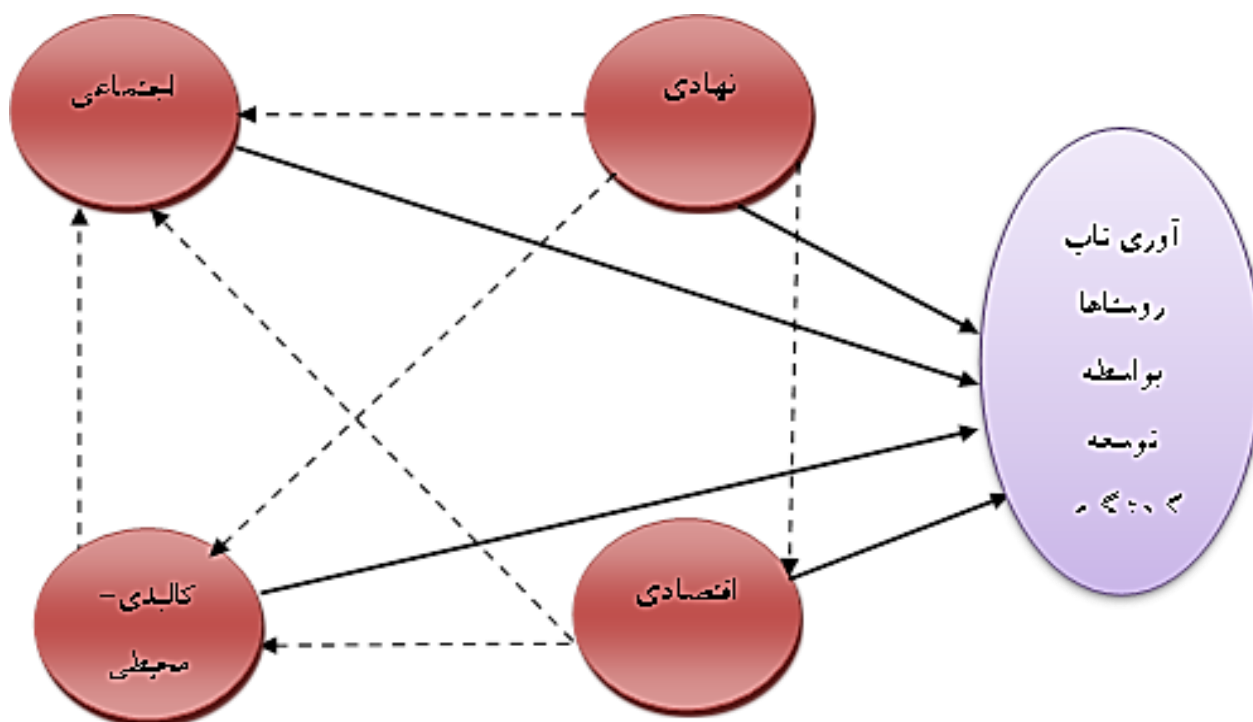
ابعاد تاب آوری	شاخص ها	رتبه مثبت	رتبه منفی	رتبه برابر	سطح معنی داری	آماره Z
اجتماعی	سرمایه های اجتماعی	۷۹	۱۰۷	۷۴	۰/۲۶۳	-۱/۱۲
		میانگین دوره قبل: ۲/۹۱				
		میانگین دوره بعد: ۲/۹۳				
	دلبستگی به مکان	۵۸	۷۸	۱۲۴	۰/۰۶۲	۱/۸۲
		میانگین دوره قبل: ۲/۶۹				
		میانگین دوره بعد: ۲/۸۰				
اقتصادی	خدمات و حمایت های اجتماعی	۱۱۲	۶۵	۸۳	۰/۰۰۵	-۵/۶۴
		میانگین دوره قبل: ۲/۷۴				
		میانگین دوره بعد: ۲/۹۷				
	نهایی	۱۱۵	۱۱۷	۲۸	۰/۱۲۵	-۱/۵۳
		میانگین دوره قبل: ۲/۷۸				
		میانگین دوره بعد: ۲/۹۰				
کالبدی - محیطی	اشتغال	۱۳۰	۴۷	۸۳	۰/۰۰۱	-۱۳/۴۸
		میانگین دوره قبل: ۲/۶۴				
		میانگین دوره بعد: ۲/۸۷				
	درآمد و پس انداز	۷۱	۶۶	۱۲۳	۰/۰۴۷	-۵/۹۶
		میانگین دوره قبل: ۲/۸۳				
		میانگین دوره بعد: ۲/۹۸				
مدیریتی - نهادی	نهایی	۷۷	۲۷	۱۵۵	۰/۰۰۵	-۱۰/۳۷
		میانگین دوره قبل: ۲/۷۲				
		میانگین دوره بعد: ۲/۹۲				
	زیرساخت های خدماتی و ارتباطی	۱۱۷	۴۵	۹۸	۰/۰۰۰	-۷/۳۵
		میانگین دوره قبل: ۲/۸۰				
		میانگین دوره بعد: ۳/۱۲				
مجموع تاب آوری	زمین و مسکن	۶۴	۳۱	۱۶۴	۰/۰۲۵	-۲/۶۳
		میانگین دوره قبل: ۳/۰۶				
		میانگین دوره بعد: ۳/۰۷				
	نهایی	۱۰۶	۶۸	۸۶	۰/۰۰۰	-۴/۳۰
		میانگین دوره قبل: ۲/۹۳				
		میانگین دوره بعد: ۳/۰۶				
مجموع	سازماندهی و برنامه ریزی	۸۳	۱۷	۱۶۰	۰/۰۰۰	-۵/۸۲
		میانگین دوره قبل: ۲/۸۲				
تاب آوری		۹۵	۵۸	۱۰۷	۰/۰۱۵	-۲/۴۴
		میانگین دوره قبل: ۲/۸۱				
		میانگین دوره بعد: ۲/۹۵				

شکل ۳. مقایسه وضعیت ابعاد تاب‌آوری در روستاهای منطقه مورد مطالعه پس از توسعه گردشگری

تحلیل مسیر سلسله مراتبی بهره‌گرفته شد که بر این اساس، با نظرخواهی و با دیدگاه کارشناسان پژوهش، مسیرهای ارتباطی ابعاد تاب‌آوری روستاها بر طبق شکل زیر ترسیم گردیدند.

در ادامه به منظور مشخص نمودن بعدی که دارای بیشترین تأثیر در ارتقای و تغییر وضعیت تاب‌آوری روستاهای مورد مطالعه بواسطه اثرپذیری از توسعه گردشگری بوده‌است؛ از آزمون

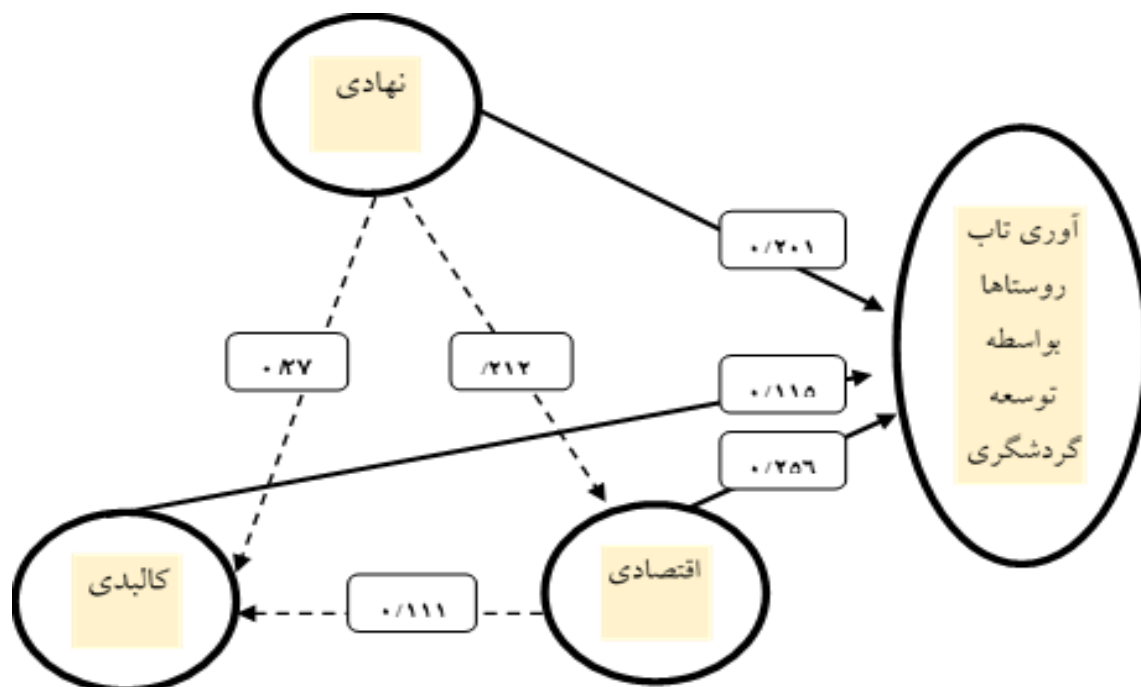
شکل ۴. مدل اولیه مورد آزمون چگونگی اثرپذیری ابعاد تاب‌آوری روستایی در تغییر وضعیت مجموع تاب‌آوری ناشی از توسعه گردشگری در منطقه. منبع: (نویسندگان، ۱۴۰۳)

دنبال توسعه گردشگری به عنوان متغیر وابسته و تمامی ابعاد تاب‌آوری به صورت مجزا، به عنوان متغیر مستقل و در ادامه هر

در ابتدا، به منظور سنجش اثرات مستقیم، مجموع تلفیقی ابعاد قابلیت تاب‌آوری تحت عنوان قابلیت تاب‌آوری روستاها به

مثبتی در تغییرات سطح تاب آوری روستاها بواسطه اثرپذیری از توسعه گردشگری داشته باشد و این امر، بدین معنی است که منفعت زایی حاصل از گردشگری قاطع و پررنگ نمی باشد و چالش ها و موانعی در راستای اثرگذاری مطلوب این فعالیت در محیط های روستایی مورد مطالعه وجود دارد. در واقع، رویکرد مدیریتی و توسعه ای گردشگری در منطقه متکی بر اجتماعات محلی و مشارکتی که بیشترین منافع را نصیب مردم محلی نماید، نیست و تنها قشر و عده ای خاص از منافع اقتصادی گردشگری منتفع شده اند.

یک از ابعاد نیز به ترتیب با توجه به مدل نظری ارائه شده؛ به عنوان متغیر مستقل وارد مدل گردیدند و تأثیرات آن ها سنجیده شد. همانطور که در جدول (۴) مشاهده می شود. در ارتباط با اثرات مستقیم، این بعد اقتصادی است که دارای بیشترین اثرگذاری مستقیم بوده، اما میزان بارهای نهایی، نشان می دهد که این بعد نهادهای است که با دارا بودن بیشترین بارکلی، بیشترین تأثیر را در تغییر سطح تاب آوری روستاهای منطقه مورد مطالعه به واسطه اثرپذیری از گردشگری دارا بوده است. در این میان، بعد اجتماعی، تنها بعدی از میان ابعاد تاب آوری در میان روستاهای مورد مطالعه می باشد که نتوانسته است؛ اثرگذاری

شکل ۵. مدل نهایی وضعیت اثر پذیری ابعاد تاب آوری روستاهای منطقه از توسعه گردشگری
منبع: (نویسندگان، ۱۴۰۳)

جدول ۴. اثر مستقیم، غیرمستقیم و کلی هر یک از ابعاد تأثیرگذار بر قابلیت تاب آوری روستاها بواسطه توسعه گردشگری در منطقه

ابعاد تاب آوری	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	بار کلی
اقتصادی	۰/۲۵۶	۰/۰۱۲	۰/۲۶۸
نهادی	۰/۲۰۱	۰/۰۸۷	۰/۲۸۸
کالبدی-محیطی	۰/۱۱۵	---	۰/۱۱۵

منبع: (نویسندگان، ۱۴۰۳)

شرح جدول ۵ به دنبال طی سه مرحله کدگذاری (باز، محوری و انتخابی)، مشخص شدند.

مهم ترین، موانع، چالش ها و نارسایی هایی که موجب شرایط فعلی وضعیت بهره مندی نواحی روستایی منطقه مورد مطالعه از منافع گردشگری در راستای ایجاد محیطی تاب آور شده اند؛ به

جدول ۵. شناسایی موانع و چالش‌های پیش‌روی افزایش تاب‌آوری اجتماعات روستایی منطقه مورد مطالعه به‌واسطه توسعه گردشگری

مقوله‌های مرکزی	مقوله‌ها	مفاهیم مشترک
نارسایی‌های نهادی	ضعف برنامه‌ریزی، سیاستگذاری و مدیریتی	عزم و اراده ناکافی مسئولان جهت توسعه گردشگری به ویژه در روستاهای کم جمعیت‌تر منطقه - عدم بهره‌گیری از توان انجمن‌های مردم نهاد در راستای گسترش گردشگری و جذب گردشگران - عدم اختصاص بخشی از درآمدهای حاصله از گردشگری جهت حفظ طبیعت و گسترش گردشگری در روستاهای منطقه - عدم حرکت در مسیر برندسازی - عدم رویکرد مشارکتی مدیریت گردشگری منطقه - فقدان طرح و برنامه منسجم تنوع بخشی اقتصادی روستاهای منطقه منطبق بر توان‌های آنها به ویژه در عرصه ژئوتوریسم - تاکید بر گسترش گردشگری انبوه و افسارگسیخته در توسعه گردشگری منطقه با تاکید بر چند روستای خاص - عدم برگزاری تورهای آموزشی زمین‌شناسی و ژئومورفولوژیکی در منطقه - عدم بهره‌گیری از آژانس‌های مسافرتی و برگزاری تورهایی ویژه - عدم مکانیابی سایت‌های مناسب پرنده‌نگاری - کوهنوردی، تفریحی و... در اطراف روستاهای منطقه - آشفته‌گی در زمینه مدیریت بواسطه تعدد نهادهای تصمیم‌گیر - مترادف دانستن سرمایه‌گذاری در توسعه روستایی با سرمایه‌گذاری در کشاورزی توسط نهادهای دولتی و مردم محلی - تعطیلی بازارچه‌های مرزی (اثرگذاری در تامین سرمایه برای روستاییان) - تغییر منظر منطقه به سمت شهری شدن - عدم متنوع نمودن جاذبه‌های طبیعی منطقه - عدم آگاهی مسئولان توسعه‌ای و گردشگری در زمینه تغییر وضعیت نیازها و تقاضای گردشگران (حرکت به سمت گردشگری با انگیزه‌های خاص؛ گردشگری روستایی و ژئوتوریسم) - عدم برنامه‌ریزی جهت جذب طبیعت‌گردان از اقلیم کردستان عراق - تخریب اراضی باغی و طبیعت منطقه به نفع توسعه سازه‌های گردشگری - فصلی بودن جاذبه‌های گردشگری - عدم تنوع‌دادن به جاذبه‌ها متناسب با سنین و سلاقی مختلف - تغییر و از بین رفتن جاذبه‌های معماری و فرهنگ بومی.
نامناسب بودن محیط کسب و کار منطقه		فقدان رقابت اقتصادی در منطقه - شکست کسب‌وکارها و سرمایه‌گذاری‌های قبلی در سطح روستاها و بازتاب آن در میان مردم شهری و روستایی - عدم حمایت خانواده‌ها از راه‌اندازی کسب‌وکارهای نوپا توسط جوانان - عدم اعتقاد مردم محلی و سرمایه‌داران شهری به برگشت سرمایه و سود آن با سرمایه‌گذاری در محیط روستاها - تمایل روستاییان به حضور در مشاغل کاذب و واسطه‌ای بواسطه مرزی بودن.
مدیریت امنیتی مرز		تلقی صرفاً تجاری از مرز (تاکید بر رونق تجارت مرزی) در مدیریت آن - مشکلات امنیتی به جهت مرزی بودن جهت رونق سایر اقسام خاص گردشگری وابسته به ژئوتوریسم در روستاهای اطراف تالاب (ماجر اجویانه، ورزشی و...) - مدیریت تهدید محوره این منطقه مرزی - عدم آگاهی مسئولان امنیتی از ارتباط و تاثیر تنوع بخشی و جذب سرمایه بواسطه رونق گردشگری در تامین امنیت پایدار منطقه.
ضعف امکانات رفاهی، اقامتی و خدماتی		وضعیت نامناسب دفع زباله و فاضلاب‌های روستاها - عدم وجود اقامتگاه‌های بومگردی در روستاها و کوهستان‌های اطراف - فقدان امکانات و فضاهای تفریحی در روستاها - عدم وجود مکان‌هایی برای برگزاری جشنواره‌های محلی و بومی - نامناسب بودن راه‌های ارتباطی بین و درون روستاهای منطقه - عدم اجرای کامل طرح‌های هادی - نامناسب بودن فضاهای اولیه ورودی به روستاها - فقدان بسته‌های خدمتی برای ارائه به گردشگران - فقدان دسترسی به فضاهای مناسب جهت راه‌اندازی کسب و کارهای وابسته به گردشگری، نبود بسته بندی مناسب محصولات فروشی - کمبود مراکز و خانه بهداشت‌ها.
ضعف اطلاع‌رسانی، آموزش و تبلیغات		کمبود تبلیغات - عدم بهره‌گیری از ابزارهای تبلیغاتی مختلف - عدم آموزش مردم محلی در ارتباط با نحوه فعالیت در عرصه گردشگری - عدم آموزش مسئولان در بخش‌ها و نهادهای مختلف مرتبط با مدیریت و توسعه روستاهای منطقه در ارتباط با اثرگذاری گردشگری در توسعه روستاها.
ضعف منابع مالی		عدم تمایل و ناتوانی مردم محلی به دریافت وام‌های اشتغالزایی - عدم وجود صندوق‌های خرد محلی - کمبود بودجه دهیاری‌ها - عدم زمینه‌سازی جهت ورود بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در عرصه گردشگری منطقه - عدم شبکه‌سازی و تشویق سرمایه‌داران بومی روستاها جهت بازگشت سرمایه (از شهر) و سرمایه‌گذاری بر روی توانمندی گردشگری روستاها.
ضعف در سرمایه‌های اجتماعی-فرهنگی	ضعف‌های اجتماعی-فرهنگی	فقر روستاییان - تخریب محیط طبیعی - وجود عقاید متعصبانه و محدودکننده در میان مردم محلی در ارتباط با ورود گردشگران - میزان اشتغال اندک و فصلی مردم منطقه در بخش گردشگری - عقاید متعصبانه

انسانی و اجتماعی	و محدودکننده حضور زنان در فعالیتهای گردشگری- عدم آگاهی مردم محلی و عزم آنها برای ورود و سرمایه‌گذاری در عرصه گردشگری- مشکلات مرتبط با مالکیت زمین‌های و اراضی کوهستانی جهت توسعه گردشگری- فرهنگ تقدیرگرایی و وابستگی روستاییان- شناختن دولت به عنوان تنها متولی توسعه در روستاهای منطقه- عدم ریسک‌پذیری مردم محلی جهت راه‌اندازی کسب‌وکارهای نوپا(وابسته به گردشگری).
ضعف و کمبود تقاضا	نارسایی‌های مرتبط با نیازها و عملکرد گردشگران
	شناخت و آگاهی اندک گردشگران ورودی از پتانسیل‌های گردشگری روستاهای منطقه- تمایل اندک گردشگران به صرف هزینه- مدت اقامت کوتاه گردشگران -ورود گردشگران بیش از ظرفیت تحمل محیط روستاها در روزهای آخر هفته در فصل بهار و تابستان.

منبع: (نویسندگان، ۱۴۰۳)

می‌تواند؛ زمینه‌ساز عدم پذیرش گردشگری و گردشگران توسط مردم محلی و ایجاد تضادهای بسیار با گردشگران ورودی و در نهایت؛ شکل‌گیری گردشگری نابسامان باشد.

برای آزمون راهبردها، در ابتدا؛ خلاصه آماری از نشانگرهای مورد نیاز جهت اطمینان به مدل در جدول ۶ آورده شده است. معنی‌دار بودن آماره F و نیز، مقدار بالای قدرت تبیین برابر $0/821$ که به معنی تبیین ۸۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته، یعنی وضعیت تأمین معیشت روستاییان در سطح روستاهای منطقه توسط راهبردهای وارد شده در مدل بوده که نشانگر قابل اطمینان بودن مدل است.

مفروضات ۱ و ۲ بدین معنی است که توزیع خطاها باید دارای توزیع نرمال باشد. همانطور که مشخص است؛ ۱۱ مرحله متغیرها، به ترتیب همبستگی با متغیر وابسته وارد مدل، شده‌اند.

در ادامه با توجه به وضعیت اثرگذاری و بهره‌مندی مردم محلی از توسعه گردشگری روستایی و منافع آن در سطح منطقه روستاییان، راهبردهایی که آنها در راستای تأمین معیشت خودشان به کار می‌گیرند، مورد سنجش و تحلیل قرار گرفته است. راهبردهایی که هم، جنبه مثبت داشته و هم جنبه منفی. این راهبردها در جدول ۷، آورده شده‌اند. همانطور که ملاحظه می‌گردد؛ بهره‌مندی از منافع گردشگری و ورود به عرصه گردشگری به عنوان یک فرصت تأمین معیشت برای روستاییان، مطرح نمی‌باشد. این امر، نشان می‌دهد که فعالیتهای گردشگری در سطح منطقه روستایی مورد مطالعه نتوانسته است به فرمی از گردشگری پایدار و منفعت محور مبدل گردد و منفعت بری از توسعه گردشگری در سطح منطقه متوجه سرمایه‌داران و افراد غیربومی گردیده و قشرعادی مردم محلی، منفعت بری از توسعه گردشگری نداشته‌اند. این وضعیت

جدول ۶. خلاصه آماری آزمون رگرسیون گام به گام تبیین اثرگذاری راهبردهای اتخاذی در راستای تأمین معیشت در روستاهای منطقه

معناداری	آماره F	Std. Error of the Estimate	Adjusted R Square	R Square	R	مدل
۰/۰۰	۱۹۴/۹۹۷	۵۶۰/۷۴	۳۷۸/۳	۳۸۰/۳	۶۱۷/۱	۱
۰/۰۰	۲۸۰/۹۳۸	۴۲۸۴۰/۴	۶۳۷/۶	۶۳۹/۶	۸۰۰/۱	۲
۰/۰۰	۲۴۷/۲۰۴	۳۹۰۵۳/۳	۶۹۸/۶	۷۰۱/۷	۸۳۷/۱	۳
۰/۰۰	۲۱۶/۷۸۸	۳۶۹۳۹/۳	۷۳۰/۷	۷۳۴/۷	۸۵۶/۱	۴
۰/۰۰	۱۹۰/۰۱۳	۳۵۷۲۲/۳	۷۴۸/۷	۷۵۲/۷	۸۶۷/۱	۵
۰/۰۰	۱۹۹/۴۸۵	۳۲۶۸۴/۳	۷۸۹/۷	۷۹۳/۷	۸۹۰/۱	۶
۰/۰۰	۱۸۵/۳۰۵	۳۱۶۶۱/۳	۸۰۲/۸	۸۰۶/۸	۸۹۸/۱	۷
۰/۰۰	۱۶۷/۵۳۹	۳۱۲۵۴/۳	۸۰۷/۸	۸۱۲/۸	۹۰۱/۱	۸
۰/۰۰	۱۹۲/۰۸۳	۳۱۳۰۴/۳	۱۱/۸	۶/۸۱	۳/۹۰	۹
۰/۰۰	۱۷۷/۲۶۳	۳۰۵۴۳/۳	۸۱۶/۸	۸۲۰/۸	۹۰۶/۱	۱۰
۰/۰۰	۱۶۰/۹۴۶	۳۰۲۸۶/۳	۸۱۹/۸	۸۲۴/۸	۹۰۸/۱	۱۱

منبع: (نویسندگان، ۱۴۰۳)

اقتصادی مبتنی بر بهره‌گیری از فرصت‌های بکر و نابی به مانند گردشگری است. فروش زمین مسکن، فروش دارایی‌ها و فلزات گران‌بها، سرمایه‌گذاری و خروج سرمایه‌های خرد به شهر مریوان و مصرف پس اندازها، بیشترین مقدار بتاهای حاصل و به عبارتی؛ عمومی‌ترین راهبردهای اتخاذی، به شمار می‌روند.

در ادامه همانطور که نتایج اصلی مدل آزمون شده در جدول زیر آورده شده است؛ پس از طی ۱۱ مرحله، راهبردهایی معنی‌داری اتخاذ آن‌ها توسط روستاییان در راستای تأمین معیشت در منطقه، معنی‌دار، محاسبه شده که عموماً راهبردهایی منفی و نشان از عدم روی آوری مردم محلی به تنوع بخشی

جدول ۷. نتایج آزمون رگرسیون گام به گام تبیین اثرگذاری راهبردهای اتخاذی در راستای تأمین معیشت روستاییان

معنی داری	Tآماره	اطمینان استاندارد		مدل
		خطای انحراف استاندارد	Bآماره	
۰/۰۰۰	۳۱/۹۲۳		۱/۹۳۷	1 (Constant)
۰/۰۰۰	۱۳/۹۶۴	۰/۶۱۷	۰/۲۰۱	فروش زمین و مسکن
۰/۰۰۰	۱۸/۰۸۷		۱/۲۰۹	2 (Constant)
۰/۰۰۰	۲۰/۱۲۹	۰/۶۸۵	۰/۱۶	فروش زمین و مسکن
۰/۰۰۰	۱۵/۰۹۳	۰/۵۱۴	۰/۱۷	فروش دارایی‌ها فلزی و طلا
۰/۰۰۰	۱۵/۲۷۸		۱/۰۰۷	3 (Constant)
۰/۰۰۰	۹/۲۵۰	۰/۴۱۹	۰/۲۱	فروش زمین و مسکن
۰/۰۰۰	۱۸/۰۷۳	۰/۵۸۰	۰/۱۶	فروش دارایی‌ها فلزی و طلا
۰/۰۰۰	۸/۰۹۱	۰/۳۷۷	۰/۱۸	مصرف پس انداز
۰/۰۰۰	۹/۵۰۵		۰/۷۷	4 (Constant)
۰/۰۰۰	۹/۷۸۴	۰/۴۱۹	۰/۲۰	فروش زمین و مسکن
۰/۰۰۰	۱۷/۲۲۰	۰/۵۳۶	۰/۱۶	فروش دارایی‌ها فلزی و طلا
۰/۰۰۰	۸/۹۱۱	۰/۳۹۳	۰/۱۷	مصرف پس انداز
۰/۰۰۰	۶/۱۸۲	۰/۱۸۷	۰/۱۶	مهاجرت
۰/۰۰۰	۹/۶۷۴		۰/۷۴	5 (Constant)
۰/۰۰۰	۱۰/۲۹۸	۰/۴۲۷	۰/۱۹	فروش زمین و مسکن
۰/۰۰۰	۱۳/۱۱۶	۰/۴۵۵	۰/۱۷	فروش دارایی‌ها فلزی و طلا
۰/۰۰۰	۷/۹۲۱	۰/۳۴۷	۰/۱۷	مصرف پس انداز
۰/۰۰۰	۶/۰۲۵	۰/۱۷۶	۰/۱۶	مهاجرت
۰/۰۰۰	۴/۷۷۸	۰/۱۵۸	۰/۱۴	روی آوردن به قاچاق
۰/۰۰۰	۶/۱۷۰		۰/۷۵	6 (Constant)
۰/۰۰۰	۱۱/۲۶۶	۰/۴۲۷	۰/۱۷	فروش زمین و مسکن
۰/۰۰۰	۹/۶۷۲	۰/۳۳۸	۰/۱۷	فروش دارایی‌ها فلزی و طلا
۰/۰۰۰	۷/۶۵۰	۰/۳۰۹	۰/۱۶	مصرف پس انداز
۰/۰۰۰	۴/۱۰۸	۰/۱۱۵	۰/۱۵	مهاجرت
۰/۰۰۰	۸/۵۲۴	۰/۳۰۱	۰/۱۴	روی آوردن به قاچاق
۰/۰۰۰	۷/۸۷۸	۰/۲۴۸	۰/۱۳	افزایش بهره‌کشی از زمین و آب
۰/۰۰۱	۳/۴۲۵		۰/۸۳	7 (Constant)
۰/۰۰۰	۱۱/۶۸۳	۰/۴۲۹	۰/۱۷	فروش زمین و مسکن

معنی داری	آماره	اطمینان استاندارد		مدل
		بتا	خطای انحراف استاندارد	
/۰۰۰	۱۰/۴۳۸	/۳۵۶	/۰۱۷	فروش دارایی‌ها فلزی و طلا
/۰۰۰	۸/۳۷۳	/۳۲۹	/۰۱۵	مصرف پس‌انداز
/۰۱۳	۲/۵۰۱	/۰۷۲	/۰۱۵	مهاجرت
/۰۰۰	۴/۲۵۹	/۱۸۲	/۰۱۷	روی آوردن به قاچاق
/۰۰۰	۹/۲۶۳	/۳۰۳	/۰۱۳	افزایش بهره‌کشی از زمین و آب
/۰۰۰	۴/۶۴۴	/۱۸۷	/۰۱۸	فروش دام
متغیر وابسته: تامین معیشت				

منبع: (نویسندگان، ۱۴۰۳)

بحث و نتیجه گیری

هدف از انجام این پژوهش، سنجش تغییرات سطح تاب آوری روستاها در دو دوره قبل و بعد از توسعه گردشگری و تبیین موانع مؤثر بر عدم تحقق در روستاهای بخش اورامان شهرستان سروآباد بود در این راستا دو سوال اصلی در بیان مساله مطرح شد که یافته‌های حاصل به شرح زیر قابل توجه است.

سوال اول: بعد از توسعه گردشگری، چه تغییراتی در سطح تاب آوری روستاهای بخش اورامان در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، محیطی-کالبدی و مدیریتی به وجود آمده است؟

در این رابطه نتایج به دست آمده همراه با نتایج پژوهش‌های ایبانشکو و همکاران (۲۰۲۳)، جیلین و همکاران (۲۰۲۴)، متنو و همکاران (۲۰۱۷) و گل‌زاده و سعیدی (۱۳۹۹)، نشان داد که در مجموع، میانگین سطح تاب آوری روستاهای منطقه در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ از میانگین برابر ۲/۸۱ دوره قبل به ۲/۹۵ در دوره بعد، یعنی؛ به دنبال توسعه گردشگری در روستاهای منطقه رسیده است. بنابراین، می‌توان؛ اظهار کرد که گردشگری، موجب بهبود سطح تاب آوری روستاهای مورد مطالعه شده، اما این بهبود وضعیت؛ نسبی، شکننده و محدود می‌باشد تا بتوان پی‌برد که ضعف‌ها و موانعی پیش‌روی اثرگذاری مطلوب گردشگری در بهبود تاب آوری روستاهای منطقه وجود دارد. این امر، قدر مسلم؛ بازتابی از وضعیت بهره‌مندی ضعیف اقتصادی روستاییان از منافع حاصل از توسعه گردشگری است چرا که مطلوبیت شاخص‌های اجتماعی در نواحی روستایی محروم و دورافتاده مرزی در وهله اول، تابعی از بهبود شاخص‌های اقتصادی است. آنچه که لازمه ایجاد جامعه‌ای تاب‌آور در نواحی روستایی مرزی بواسطه اثرگذاری

محرك‌های اقتصادی، همچون؛ گردشگری می‌باشد وجود محیط اجتماعی، دارای ارزش‌های کارآفرینی و حمایت از کسب و کارهای نوپای حاصل از گردشگری است که ویژگی اصلی توسعه این فعالیت می‌باشد. به واقع، گردشگری زمانی می‌تواند زمینه‌ساز ایجاد محیط تاب‌آور اجتماعی شود که محیط اجتماعی و به عبارتی دیگر، ارزش‌ها و سنت‌های اجتماعی موجود حمایت‌کننده آن باشد و بتواند خود اشتغالی و بهره‌گیری از فرصت‌های ایجاد شده حاصل از گردشگری را حمایت نماید. وضعیتی که در منطقه روستایی مورد مطالعه به وقوع نپیوسته است و محیط اجتماعی روستاهای مورد مطالعه نتوانسته‌اند از فرصت‌های اقتصادی حاصل از گردشگری به خوبی بهره ببرند. نمود این امر، در وابستگی بیش از حد به دولت، دیدگاه نامناسب به گردشگران ورودی، افزایش قیمت‌ها در مواقع ورود زیاد گردشگران، عدم حمایت از کسب‌وکارهای نوپای گردشگری و به ویژه حضور زنان در عرصه گردشگری منطقه است.

آنچه که در وضعیت تاب‌آوری اقتصادی روستاهای مورد مطالعه مشاهده می‌شود، بهبود سطح تاب‌آوری اقتصادی در سطح شکننده و ضعیف است. این وضعیت؛ نشان می‌دهد که توسعه گردشگری توانسته است به صورت محدود و شکننده موجب اشتغال‌زایی در سطح روستاها شود اما کیفیت اشتغال ایجاد شده و نقش آن در ایجاد درآمد و پس‌انداز به صورت رضایت‌بخش نبوده و به عبارتی دیگر، مشاغل حاصل از گردشگری در سطح روستاها نتوانسته‌اند به صورت مشاغل پایدار، عمل نمایند. عمده دلیل این امر را می‌توان به فصلی بودن گردشگری در منطقه مرتبط دانست. همچنین، شرایط

فعالیت‌های گردشگری نیز، نخواهد توانست اثرات مثبت و رضایت‌بخشی در راستای ارتقای سطح تاب‌آوری روستاهای ایجاد نماید. همچنین، وجود فضای امنیتی حاکم بر مدیریت این منطقه مرزی به عنوان یک مانع در اثرگذاری رضایت بخش توسعه گردشگری بر ارتقای سطح تاب‌آوری روستاهای مورد مطالعه، در ابتدا؛ نشان می‌دهد که بایستی؛ گردشگری را به مانند یک سیستم و مجموعه دید و تمامی شرایط و زیرمجموعه‌ها (عرضه و تقاضا) در ارتباط تنگاتنگی با همدیگر بوده و چنانچه، قصد توسعه اقسام مختلف گردشگری را داریم، بایستی؛ تمامی عناصر و بسترها از لحاظ کمی و کیفی در وضعیت مناسب، همگرا و حمایت‌کننده یکدیگر باشند، برخلاف وضع موجود منطقه که دید تهدید محورانه موجب شده تا اهمیت و نقش تنوع‌بخشی و توسعه روستاها برپایه توانمندی گردشگری‌شان در تأمین امنیت پایدار با هزینه بسیار کمتر، درک نگردد.

در نهایت با توجه به نتایج حاصل، جهت بهبود وضعیت اثرگذاری توسعه گردشگری در بهبود سطح تاب‌آوری روستاهای مورد مطالعه پیشنهاد می‌شود که تاب‌آوری کسب و کارهای حاصل از گردشگری در منطقه نیز، مورد توجه قرارگیرد تا مشاغل حاصل از گردشگری، بتوانند به صورت مستمر و پایدار به بهبود وضعیت کلی تاب‌آوری اجتماعات روستایی منطقه منجر شوند. در این راستا، آموزش صاحبان کسب و کارهای حاصل گردشگری جهت چگونگی مدیریت کسب و کار خود در مقابل بحران‌های اقتصادی امروزه کشور، آموزش آن‌ها در ارتباط با نحوه کارآفرینی و نحوه نفوذ در بازار گردشگری منطقه، اعطای بیمه مشاغل در سال‌های ابتدایی آن‌ها به ویژه مشاغل و سرمایه‌گذاری‌هایی توسط زنان روستایی لازم و ضروری است. همچنین حفاظت از محیط طبیعی منطقه به عنوان اصلی اساسی و ضرورتی انکارناپذیر در توسعه گردشگری منطقه بایستی؛ مورد توجه قرارگیرد. زیرا تخریب محیط طبیعی منطقه به نفع توسعه گردشگری، به معنی افزایش تهدیدهای محیطی و کاهش توان محیط در راستای تأمین معیشت روستاییان است. و در نهایت افزایش فعالیت‌های بازاریابی و تبلیغات با انواع ابزارهای تبلیغاتی، نیاز مبرم روستاهای منطقه جهت معرفی و جذب گردشگران به این روستاها است.

عمومی اقتصادی کشور که آشفستگی اقتصادی و تورم افسارگسیخته ویژگی اصلی آن است، نیز مزید بر علت شده است تا میزان پس‌اندازهای روستاییان با وجود رونق نسبی مشاغل حاصل از گردشگری در منطقه رضایت‌بخش نباشد. آنچه که از تغییرات متغیرها و شاخص‌های مرتبط با تاب‌آوری اقتصادی در سطح روستاهای مورد مطالعه به واسطه توسعه گردشگری به دست‌آمد، نشان می‌دهد که عموماً این شاخص و متغیرها با بهبود وضعیت در سطح ضعیف و شکننده روبرو هستند و وضعیت بهبود آن‌ها به واسطه اثرپذیری از گردشگری به صورت قاطع، گسترده و مرتبط با تمام اقشار روستایی نمی‌باشد.

سوال دوم: علل و عوامل عدم اثرگذاری مطلوب توسعه گردشگری در تغییرات سطح تاب‌آوری روستاهای مورد مطالعه کدامند؟

در این ارتباط، نتایج حاصل با استفاده از تکنیک تئوری بنیادی همراستا با نتایج پژوهش‌های محمدی و همکاران (۱۳۹۷) و محمدی و راستگونی‌زاد (۱۳۹۸) نشان داد که در مجموع، ۶۲ مانع یا چالش، پیش‌روی توسعه مطلوب گردشگری در راستای اثرگذاری رضایت‌بخش بر بهبود وضعیت تاب‌آوری در روستاهای منطقه مورد مطالعه وجود دارد که در قالب چهار عاملی اصلی نارسایی‌های مدیریتی، ضعف برنامه‌ریزی و کمبود خدمات و امکانات مورد نیاز جهت توسعه گردشگری در منطقه؛ ضعف در تأمین منابع مالی و فضای امنیتی حاکم بر روستاهای منطقه جهت تنوع بخشی اقتصادی بواسطه بهره‌گیری از توان گردشگری روستاهای منطقه؛ نارسایی‌های اجتماعی و فضای نامناسب کسب و کار جهت تنوع بخشی اقتصادی روستاها به واسطه بهره‌گیری از توان گردشگری روستاهای منطقه و ضعف در بازاریابی و آموزش و کمبود تقاضا جهت توسعه گردشگری در روستاهای منطقه خلاصه شدند. عوامل شناسایی شده، نشان می‌دهند که جهت اثربخشی مطلوب فعالیت‌های گردشگری در بهبود سطح تاب‌آوری روستاهای مورد مطالعه علاوه بر بهبود وضعیت عناصر مرتبط با گردشگری در منطقه، بایستی؛ فضای کسب و کار نیز، مطلوب و رضایت‌بخش باشد، چرا که اساساً، گردشگری به عنوان فعالیتی در نواحی روستایی تلقی می‌شود که اثرگذاری آن در گروه ایجاد و استمرار کسب‌وکارهای خرد حاصل از آن می‌باشد. بر این اساس، زمانی که محیط کسب و کار در منطقه وضعیت رضایت‌بخشی نداشته باشد، قدر مسلم

References.

- Abdollahi, B. (2018). Analysis and evaluation of barriers to sustainable rural tourism development (Case study: Ouraman district, Sarvabad County). Master's Thesis, Geography and Rural Planning, Payame Noor University, supervised by Dr. Saadi Mohammadi. <https://lib.pnu.ac.ir/DL/PnuLib/> (In Persian)
- Bastami nia, A., Rezaei, M. R., & Saraei, M. H. (2016). Explaining and analyzing the concept of resilience and its indicators and frameworks in natural disasters. *Crisis Management Studies Quarterly*, 6(1), 32–46. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23225955.1.395.6.1.3.1> .(In Persian)
- Cooper, C. Fletcher, J, Gilbert, D. and wanhill, s.(1993). *Tourism Principles and Practice*, Second Edition, Longman, England. [https://www.academia.edu/1168558/Tourism principles and practice](https://www.academia.edu/1168558/Tourism_principles_and_practice)
- Dadashpour, H., & Aad, Z. (2015). Measuring resilience capacities in the urban complex of Qazvin. *Scientific-Research Biannual Journal of Crisis Management*, 4(8), 72–84. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23453915.1.394.4.2.6.6> . (In Persian)
- Davidson, D.J. (2010). the applicability of the concept of resilience to social systems: Some sources of optimism and nagging doubts, *Society and Natural Resources*, 23, 1135–1149. <http://dx.doi.org/10.1080/08941921003652940>
- Este'laji, A., & Elhaqolizadeh, M. (2011). Sustainable development planning with an emphasis on tourism: A case study of Sarein and surrounding villages. *Geography Journal (Journal of the Iranian Geographical Association)*, 9(30), 129–144. <https://www.sid.ir/paper/150181/fa> . (In Persian)
- Golzadeh, M., & Saeedi, H. (2020). Analysis of tourism effects on improving rural settlements' livelihood with emphasis on sports tourism (Case study: Ney–Barderasheh axis, Marivan County). *New Approaches in Human Geography*, 12(3), 557–574. https://journals.iau.ir/article_673748.html . (In Persian)
- Hafeznia, M. R. (2006). *Research Methods in Humanities*. Tehran: SAMT Publications. <https://www.gisoom.com/book/1383445/%DA%A9%D8%AA%/> . (In Persian)
- Holling, C. S., (1973), Resilience and stability of ecological systems, *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4,. 1-23. <https://doi.org/10.1146/annurev.es.04.110173.000245>
- Ibanescu, Bogdan-Constantin ; Eva, Mihail ; Gheorghiu, Alexandra ; Iatu, Corneliu.(2023) Tourism-Induced Resilience of Rural Destinations in Relation to Spatial Accessibility, *Journal: Applied spatial analysis and policy*, 16 (3), 1237-1254. DOI: [10.1007/s12061-022-09439-1](https://doi.org/10.1007/s12061-022-09439-1)
- Ishmael-Robertson, C.A.(2018). What are the key advances in human resource development that tourism in Guyana needs by 2025?, *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 10(5), 605-610. <http://dx.doi.org/10.1108/WHATT-05-2018-0034>
- Jilin Wu1 , Jinyou Zuo, Li Li, Yimin Yang, Manhong Yang and Shuiliang Liu..(2024).Evaluation of rural ecological resilience from the perspective of communities and farmers: a study on Laochehe ethnic minority village in China. *Environmental Research Communications*, 6 (4), 45010. DOI: [10.1088/2515-7620/ad4008](https://doi.org/10.1088/2515-7620/ad4008)
- Kkamarudin1 , K H., Wahid, S N A. , Chong, N O.(2020),Challenges for Community Based Rural Tourism Continuity and Resilience in Disaster Prone Area: The Case of Mesilou, Sabah, The 1st International Conference on Urban Design and Planning, Journal: IOP conference series. Earth and environmental science, 2020-01, 409 (1), p.12003. DOI: [10.1088/1755-1315/409/1/012003](https://doi.org/10.1088/1755-1315/409/1/012003)
- Mohammadi, S., Veisi, F., & Abdollahi, B. (2024). Analysis and Measurement of

- Effective Barriers to the Realization of Rural Tourism Sustainability (Case study: Oraman district, Sarvabad County). *Journal of Rural Research*, 15(1), 94–110. <https://doi.org/10.22059/jrur.2023.327697.1820>. (In Persian)
- Mohammadi, S., & Rastgonejad, B. (2018). A study of changes in livelihood resilience of rural households during urban stay and rural return migration: Case study of Dezli District, Sarvabad County. *Geography Journal (Journal of the Iranian Geographical Association)*, (59), 161–176. https://mag.iga.ir/article_248381.html. (In Persian)
- Mohammadi, S., Moradi, E., & Rashidi, Z. (2017). The effects of tourism on sustainable livelihood of rural households from the host community's perspective: Case study of Ouraman district (Sarvabad County). *Geography Journal (Journal of the Iranian Geographical Association)*, (52), 121–136. https://mag.iga.ir/article_254326.html. (In Persian)
- Manouchehri, S., & Mohammadi, S. (2019). Identifying and Analyzing Affective Factors on Health Tourism Development in Kurdistan Province with Emphasis on Iraqi Kurdistan Regional Health Tourists. *Journal of Border Science and Technology*, 8(3), 95–130. http://bst.jrl.police.ir/article_93137.html. (In Persian)
- Nelson, V., Lamboll, R., & Arendse, A. (2009). Climate Change Adaptation, Adaptive Capacity and Development, Discussion Paper, DSA-DFID Policy Forum 2008. <https://www.researchgate.net/publication/242088443>
- Norouzi, M. B. (2010). Feasibility study of the Totia Valley attractions (Lost Paradise), Malayer County, to develop it as a tourism site. *Environmental Spatial Planning Quarterly*, 3(9), 155–179. <https://www.sid.ir/paper/130468/fa>. (In Persian)
- Rezaei, E., Pirayesh Sadat, N., & Badi, M. (2021). Evaluation of livelihood resilience of tourism target villages facing drought: A case study of Qaleh-No village. *Journal of Southern Khorasan Police Science*, (36), 46–66. http://skh.jrl.police.ir/article_96094.html. (In Persian)
- Rokneddin Eftekhari, A., & Ghaedari, E. (2002). A role of rural tourism in rural development. *The Journal of Spatial Planning and Geomatics*, 6(2), 23–41. <http://hsmssp.modares.ac.ir/article-21-4582-fa.html>. (In Persian)
- Sadeka, Sumaiya., Reza, Mohammad., Suhaimi Mohamad, Mohd., Kabir Sarkar, Md. Sujahangir. (2013). Livelihood Vulnerability due to Disaster: Strategies for Building Disaster Resilient Livelihood, *International Conference on Agricultural, Environment and Biological Sciences (ICAEBs'2013)* Dec. 17-18, 2013 Pattaya (Thailand), pp 95-101. <http://dx.doi.org/10.13140/2.1.4587.0085>
- Statistical Center of Iran. (2016). *Gazetteer of Kurdistan Province: Sarvabad County*. <https://amar.org.ir/country-divisions/ID/3723/%DA>. (In Persian)
- Utami, Dwiesty Dyah ; Dhewanto, Wawan ; Lestari, Yuliani Dwi., (2023), Rural tourism entrepreneurship success factors for sustainable tourism village: Evidence from Indonesia, *Journal: Cogent business & management*, 10 (1), 1-21. <https://doi.org/10.1080/23311975.2023.2180845>
- Van Kien, Nguyen. (2011). social capital, livelihood diversification and household resilience to annual flood events in the vietnamese mekong river delta, economic and environment program for southwest Asia, <https://ideas.repec.org/p/eep/report/rr2011122.html>
- Vormoziani, H., & Imani, B. (2017). Analysis of resilience in rural businesses in Malekan County. *Entrepreneurship Development Journal*, 10(35), 181–200.

- https://jed.ut.ac.ir/article_62327.html .(In persian).
- Walsh, Marygold., Welford, Wendy., McCarthy, James. (2013). Rights for Resilience: Bringing Power, Rights and Agency into the Resilience Framework. <http://dx.doi.org/10.5751/ES-07981-210111>
- World Economic Forum (WEF) .(2013). Global Risk 2013, eight edition. Geneva: World Economic Forum, Online at <http://reports.weforum.org/global-risks-2013/>, accessed 21 March 2013.
- Zarghami Boroujeni, H., & Asadi Zarej, M. R. (2024). Future research into rural destinations is a critical element of the sustainable development of rural tourism in Yazd province (Case Study: Saryazd village). *Journal of Rural Research*, 15(2), 285–296.
- <https://doi.org/10.22059/jrur.2024.360580.1843> .(In Persian)
- Ziyari, K., & Ramazanzadeh, R. (2013). Rural-towns and their role in regional balancing: Case study of Borujerd County. *Quarterly of Human Settlements Planning Studies*, 8(24), 17–37.
- https://journals.iau.ir/article_513883.html . (In Persian)